

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johanna Härdig

En (s)könsmässig bedömning?

- En analys av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU i förhållande till kön

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Titti Mattsson

Termin: Period 1 HT2018

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	9
1.3 Frågeställningar	9
1.4 Viktiga begrepp	9
1.5 Avgränsningar	12
1.6 Metod och material	13
1.7 Forskningsläge	16
1.8 Disposition	17
2 TVÅNGSVÅRD AV UNGA MED STÖD AV LVU	19
2.1 Inledning	19
2.2 Legitimiteten i tvångsvård av barn	19
2.3 Förutsättningarna för vård med stöd av LVU	20
2.3.1 Frivillighet kontra tvång	21
2.3.2 Vårdbehov enligt 3 § LVU	22
2.3.2.1 Beteenderekvisiten	23
2.3.2.1.1 Missbruk av beroendeframkallande medel	23
2.3.2.1.2 Brottslig verksamhet	24
2.3.2.1.3 Något annat socialt nedbrytande beteende	24
2.3.2.1.3.1 I gränslandet mellan LVU och LPT	27
2.3.2.2 Prognosrekvisitet	28
2.4 Barnets bästa i relation till tvångsvård	29
2.5 Sammanfattande kommentarer	30
3 TIDIGARE FORSKNING OM 3 § LVU OCH KÖN	32
3.1 Inledning	32

3.2 Schlytters studie	32
3.2.1 Allmänt om studien	32
3.2.2 Resultat	34
3.3 Smeds studie	35
3.3.1 Allmänt om studien	36
3.3.2 Resultat	36
3.4 Sammanfattande kommentarer	37
4 EMPIRISK STUDIE	38
4.1 Inledning	38
4.2 Tillvägagångssätt	38
4.2.1 Urval	38
4.2.2 Metod	40
4.2.3 Etiska överväganden	41
4.3 Resultat	42
4.3.1 Omhändertaganden med stöd av de tre rekvisiten i 3 § LVU	42
4.3.2 Förvaltningsrätternas tolkningar av rekvisitet något annat socialt nedbrytande beteende	43
4.3.2.1 Utåtagerande beteende	44
4.3.2.2 Kriminalitet	46
4.3.2.3 Olämpligt umgänge	48
4.3.2.4 Narkotika- och alkoholbruk	50
4.3.2.5 Avvikningar, rymningar och vagabonderande livsstil	51
4.3.2.6 Bristande skolgång	53
4.3.2.7 Relationer, sexuellt beteende och sexuella övergrepp	54
4.3.2.8 Psykisk ohälsa	56
4.4 Sammanfattande kommentarer	58
5 ANALYS	61
5.1 Inledning	61
5.2 Hur tolkas rekvisitet av underrätterna?	62
5.2.1 Inledning	62
5.2.2 Rekvisitet utifrån gällande rätt	63
5.2.3 Förvaltningsrätternas bedömningar utifrån förarbetena och vägledande praxis	64
5.3 Könsneutral lag – könsneutral tillämpning?	67
5.3.1 Inledning	67
5.3.2 Könskillnader i rättstillämpningen sett till kravet på likabehandling	68
5.3.3 Könskillnader i rättstillämpningen sett till kravet på förutsebarhet	71
5.4 Hur går vi vidare?	74
BILAGA A	77
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	78

Summary

The last years the number of children subjected to compulsory care under the Care of Young Persons Act (LVU) increased substantially with no clear explanation. A person under 20 years can be subjected to compulsory care under the Care of Young Persons Act if he or she has a *socially destructive behavior*. The purpose of the prerequisite is to make sure that children who in other ways than through substance abuse or criminal activity deviate from the norms of society can get the care they need. The vagueness of the prerequisite has however led to some problems, which has been noticed in both Swedish Government Official Reports and doctrines. A part of the problem concerns the law's gender neutrality. There is no difference between girls and boys in the text of the law and its legislative history, which means that prerequisite must be applied in a similar way for both sexes. Despite this, research from the 1990s and 2000s has noticed that the prerequisite is applied in different ways depending on which sex the child has. In the light of this, the aim of this thesis is to analyze the prerequisite *some other socially destructive behavior* in section 3 of the Care of Young Persons Act in relation to the child's sex, as it is applied today. Furthermore, the paper aims to analyze any differences in the adjudication between the sexes, and apply a formal legal certainty perspective on these differences with a particular focus on the principle of objectivity and equality and the requirement for predictability.

The thesis examines both current law and previous research, and also contains an empirical study of administrative law judgments. The paper shows that both the administrative courts and the social welfare committee relate to the principle of objectivity and equality in a relatively satisfactory manner. However, it appears that the social welfare committee is more inclined to account for girls' alcohol use than boys in their assessments of whether there the child has a socially destructive behavior. Furthermore, the administrative

courts also seem to deviate to some extent from their otherwise gender-neutral approach to circumstances relating to sexual exploitation and sexual abuse.

Regarding the requirement for predictability, the thesis argues that there is a certain discrepancy between on the one hand the legal text of the prerequisite and its legislative history and precedents, and on the other hand the application of the administrative courts. The empirical study shows that the vagueness of the prerequisite entails a number of ambiguities and ambivalence among the administrative courts, and that it is relatively common for young people to be subjected to compulsory care of for behaviors that are not apparent from the legislative history or precedents. The behaviors and circumstances that has been categorized as socially destructive without support in either the legislative history or precedents are school absence, elopements, mental problems and relationships/sexual behavior/sexual abuse. Furthermore, the study shows that these behaviors and circumstances are more common for girls, which means that there is a greater lack of predictability in cases regarding the Care of Young Persons Act where the young person is a girl.

The conclusion is that the prerequisite *some other socially destructive behavior* causes some deficiencies from a formal legal certainty perspective, especially with regard to the requirement for predictability. Furthermore, it appears from the thesis that these shortcomings are greater when the young person is a girl. To fix these shortcomings further investigations are needed, to find a suitable way to clarify the prerequisite. Furthermore, it is important in such investigation to examine the gender aspect of the prerequisite, so that girls are better included in the meaning of the law.

Sammanfattning

De senaste åren har antalet barn som tvångsomhändertas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, ökat kraftigt, och det finns ingen tydlig förklaring till varför denna ökning har skett. Tvångsomhändertaganden med stöd av LVU kan bl.a. bli aktuellt när en person under 20 år har *något annat socialt nedbrytande beteende*. Rekvisitet är tänkt att täcka in barn som på andra sätt än genom missbruk eller brottslig verksamhet avviker från samhällets normer. Rekvisitets vaga utformning har dock lett till viss problematik, vilket har uppmärksammats i både utredningar och doktrin. En del av denna problematik rör lagens könsneutralitet. Det görs i lagtexten och förarbetena ingen skillnad på flickor och pojkar, vilket innebär att rekvisitet ska tillämpas på liknande sätt för bägge kön. Trots detta har forskning från 1990-talet och 2000-talet uppmärksammat att rekvisitet tillämpas på olika sätt beroende på vilket kön barnet har. Mot denna bakgrund syftar uppsatsen till att analysera rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU i relation till barnets kön såsom det tillämpas idag. Vidare syftar uppsatsen till att analysera eventuella skillnader i rättstillämpningen mellan könen ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv, med ett särskilt fokus på objektivitets- och likhetsprincipen samt kravet på förutsebarhet.

Uppsatsen undersöker såväl gällande rätt som tidigare forskning, och innehåller även en empirisk studie av förvaltningsrättsdomar. Undersökningen visar att såväl underrätterna som socialnämnden förhåller sig till objektivitets- och likhetsprincipen på ett förhållandevis tillfredsställande sätt. Dock framstår det som att socialnämnden är mer benägen att redogöra för flickors alkoholbruk än pojkars i sina bedömningar av huruvida det föreligger ett socialt nedbrytande beteende. Vidare förefaller även underrätterna i viss mån avvika från deras annars könsneutrala förhållningssätt vid omständigheter som rör sexuella utnyttjanden och sexuella övergrepp, då dessa omständigheter verkar beaktas i större utsträckning om den unge är en flicka.

Vad gäller kravet på förutsebarhet framgår det av uppsatsen att det föreligger en viss diskrepans mellan å ena sidan rekvisitets lagtext med tillhörande förarbeten och vägledande praxis och å andra sidan förvaltningsrätternas tillämpning därav. Den empiriska studien visar att rekvisitets vaghet medför en del oklarheter och ambivalens hos underrätterna, samt att det är relativt vanligt att ungdomar omhändertas för beteenden som inte framgår av förarbetena eller vägledande praxis. De beteenden och omständigheter som av förvaltningsrätterna klassificerats som socialt nedbrytande utan stöd i vare sig förarbetena eller vägledande praxis är skolfrånvaro, avvikningar, psykisk problematik och relationer/sexuellt beteende/sexuella övergrepp. Vidare visar undersökningen att dessa beteenden är vanligare förekommande i flickdomarna, vilket innebär att det finns en större brist på förutsebarhet i LVU-mål där den unge är en flicka.

Slutsatsen är att rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* medför vissa brister ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv, framför allt vad gäller kravet på förutsebarhet. Vidare framgår det av uppsatsen att dessa brister är större i mål där den unge är en flicka. För att åtgärda dessa brister behövs ytterligare utredningar för att hitta ett lämpligt sätt att tydliggöra rekvisitet på. Vidare är det viktigt vid en sådan utredning även utreda könsaspekten, så att flickor på ett bättre sätt omfattas av lagens innebörd.

Förord

Med detta examensarbete markeras slutet på min tid på juristprogrammet vid Lunds universitet. Även fast jag varit lundensare i 25 år har just de senaste 5 åren varit särskilt speciella, och det är inte utan ett tungt hjärta som jag lämnar tiden som juriststudent bakom mig.

Jag vill börja med att tacka Trude Haugli och Randi Sigurdsen för att ni tog er tiden att träffa mig för ett inledande möte i början av uppsatsskrivandet. Jag vill även tacka mina vänner Alma Falk, Johanna Runius och Kai Henrysson för att ha korrekturläst uppsatsen eller på andra sätt lämnat värdefulla synpunkter. Jag vill även passa på att ge ett extra tack till mina vänner Patrik Larsson och Frida Ekelund som under terminens gång lyckats hålla mig vid gott mod när jag själv tvivlat på min förmåga. Ytterligare ett stort tack till alla vänner jag fått under åren på programmet för alla roliga stunder.

Ett stort tack till min handledare Titti Mattsson för ett otroligt stöd och engagemang under hela terminen. Tack för att du alltid har funnits till hands när jag har fastnat i mina egna röriga tankegångar, och för att du på ett uppmuntrande sätt hjälpt mig komma vidare. Du har varit den bästa handledaren jag kunnat tänka mig.

Ytterligare ett stort tack till min stora, brokiga familj för all värme och all stöttning som jag fått av er under hela mitt liv. Ett extra tack till min fantastiska mamma Ylva Härdig som inte bara uppmuntrat mig till nyfikenhet och lärt mig värdet utav lärandet, utan även lärt mig något ännu viktigare – vikten av att hitta balansen mellan utbildningen och resten av vad livet har att erbjuda.

Sist men inte minst vill jag tacka min bästa vän och kärlek Kristoffer Rosén. Tack för all stöttning, all korrekturläsning och all kärlek. Tack för att du stått ut med mig när jag gång på gång efter en heldag av skrivande pratat om olika tankar och analysidéer utan att riktigt beskriva själva helhetsbilden för dig först. Tack för att du dessa gånger ändå lyckats ge mig värdefulla tips och råd för det fortsatta skrivandet. Tack för att du är du.

Lund, 8 januari 2019
Johanna Härdig

Förkortningar

Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
BUP	Barn- och ungdomspsykiatri
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta nationerna
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HVB	Hem för vård eller boende
LPT	Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Prop.	Proposition
Red.	Redaktör
RF	Regeringsform (1974:152)
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

“All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law”.¹ FN har talat sitt tydliga språk, alla är vi lika inför lagen och alla är berättigade till samma skydd av lagen utan någon diskriminering. Detta går även att utläsa ur andra internationella konventioner och ur svensk grundlag.² Bestämmelserna uttrycker en skyldighet för domstolar och myndigheter att bedöma lika fall på samma sätt.³ Detta innebär att könsneutrala lagar ska tillämpas på samma sätt för såväl flickor som pojkar om sakomständigheterna i övrigt är desamma. Frågan är dock om så alltid är fallet?

Ur såväl internationella konventioner som svensk grundlag och andra svenska lagar går det även att utläsa att samhället har ett särskilt ansvar för barn,⁴ och enligt svensk rätt är det kommunen som har det yttersta ansvaret för att barn får det stöd och den hjälp som de behöver.⁵ I detta ligger att socialnämnden ska arbeta för att barn ska växa upp under trygga och goda förhållanden samt sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver. Om barnets eller den unges bästa motiverar det ska socialnämnden även se till att barnet får vård och fostran utanför det egna hemmet.⁶ I de fall där frivillig vård med stöd av SoL inte är möjligt kan tvångsvård med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, istället bli aktuellt.⁷ Enligt Socialstyrelsen vårdades 30 500

¹ FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, art. 7.

² Se t.ex. FN:s konvention om barnets rättigheter, art. 2, härnäst benämnd Barnkonventionen, samt 1 kap. 9 § Regeringsformen (1974:152), härnäst benämnd RF.

³ SOU 2015:71, s. 149.

⁴ Se t.ex. Barnkonventionen; 1 kap. 2 § RF; 1 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453), härnäst benämnd SoL; 5 kap. 1-3 §§ SoL; 6 kap. 1 § Föräldrabalken (1949:381), härnäst benämnd FB.

⁵ 2 kap. 1 § SoL.

⁶ 5 kap. 1 § p. 1 och 8 SoL.

⁷ 1 § 2 st. LVU.

barn och unga år 2016 enligt SoL eller med stöd av LVU.⁸ Av dessa var 12 336 flickor och 18 174 pojkar.⁹

För att vård med stöd av LVU ska bli aktuellt krävs det bl.a. att den unge har ett vårdbehov. Detta vårdbehov kan ta sig uttryck i att den unge har ett missbruk, hänför sig till brottslig verksamhet eller har *något annat socialt nedbrytande beteende*. Medan både missbruk av beroendeframkallande medel och brottslig verksamhet är två någorlunda tydliga begrepp framstår rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* som vagare, och är tänkt att täcka in barn som på andra sätt än genom missbruk och brottslig verksamhet avviker från samhällets normer.¹⁰ Rekvisitets vaga utformning har dock lett till viss problematik, vilket har uppmärksammats i både utredningar och doktrin.¹¹ En del av denna problematik rör lagens könsneutralitet. Det görs i lagtexten och förarbetena ingen skillnad på flickor och pojkar, vilket innebär att rekvisitet ska tillämpas på liknande sätt för bägge kön. Trots detta har forskning uppmärksammat att rekvisitet tillämpas på olika sätt beroende på vilket kön barnet har.¹² Studierna utfördes dock på 1990- och 2000-talet och ligger därför relativt långt bakåt i tiden. Detta gör att det finns ett intresse av att undersöka om den problematik som dessa studier visade på kvarstår idag, eller tar sig i uttryck på något annat sätt. Mot denna bakgrund finns det anledning att undersöka rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i förhållande till kön såsom det tillämpas idag.

⁸ Socialstyrelsen, *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2015 och 2016*, <<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20659/2017-9-2.pdf>>, s. 1.

⁹ Se figur 2 i tabellen som hämtas på Socialstyrelsen, *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2015 och 2016*, <<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2017/2017-9-2>>; Tvångsomhändertaganden av barn med stöd av LVU har dessutom stigit kraftigt i antal de senaste åren och det saknas en tydlig förklaring om varför denna ökning har skett, se Wollner, Ann: *Antalet tvångsomhändertagna barn ökar: "Vi vet inte varför"*, SVT Nyheter, 2018-06-17 <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/antalet-barn-som-omhandertas-med-tvang-okar>>.

¹⁰ Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders & Thunved, Anders: *Nya Sociallagarna*, (19 januari 2018, Zeteo).

¹¹ Se t.ex. SOU 1998:31; SOU 2015:71; Schlytter (1999); Smed (2012); Kindström Dahlin (2016).

¹² Se Schlytter (1999) och Smed (2012).

1.2 Syfte

Uppsatsens övergripande syfte är att analysera rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU i relation till barnets kön. Detta görs genom att dels utreda gällande rätt när det kommer till rekvisitet, dels undersöka hur rekvisitet hanteras i underrätterna, för att på så sätt undersöka om det rådande rättsläget i detta avseende behandlar flickor och pojkar olika. Vidare syftar uppsatsen till att analysera eventuella skillnader i rättstillämpningen av rekvisitet mellan könen ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv.

1.3 Frågeställningar

För att uppnå uppsatsens syfte kommer följande frågeställningar att besvaras.

- Vilka är de rättsliga förutsättningarna för att tvångsvårda ett barn med stöd av 3 § LVU?
- Vad innebär rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU enligt lagtext, förarbeten, vägledande praxis och doktrin?
- Vilken tidigare forskning har bedrivits på kopplingen mellan rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* och kön? Vad resulterade denna forskning i?
- Hur tillämpas rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i underrätterna? Vilka skillnader kan identifieras vid tillämpningen av rekvisitet i rättsfall där barnet är flicka respektive pojke?
- Om skillnader i tillämpning mellan flickor och pojkar finns, vilka problem ur formell rättssäkerhetssynpunkt kan dessa skillnader ge upphov till?

1.4 Viktiga begrepp

I uppsatsen förekommer vissa begrepp som är viktiga att definiera och tydliggöra. För det första kommer uppsatsen att analyseras ur ett *rättssäkerhetsperspektiv*. Då tvångsvård av barn är en ytterst ingripande åtgärd för såväl barn som deras föräldrar ställs det höga krav på rättssäkerheten, och i förarbetena till LVU betonas vikten av rättssäkerhet i processen. Det har här särskilt lagts vikt vid att förutsättningarna för

tvångsvård med stöd av LVU med hänsyn till rättssäkerheten måste vara så tydliga och preciserade som möjligt.¹³ Rättssäkerhet är ett begrepp som ofta används i juridiken, men det råder delade meningar om vad begreppet faktiskt innebär. I doktrin är det dock vanligt att rättssäkerhetsbegreppet delas upp i två delar: *den formella rättssäkerheten* och *den materiella rättssäkerheten*.¹⁴

Den formella rättssäkerheten utgår från att skydda den enskilda från oberättigade ingripanden från det allmänna, och ställer därför bl.a. krav på förutsebarhet, kontrollerbarhet och likabehandling i såväl lagstiftning som tillämpning.¹⁵ Av särskild vikt för denna uppsats är kraven på *likabehandling* och *förutsebarhet*. Kravet på likabehandling kommer till uttryck genom objektivitets- och likhetsprincipen som framgår av 1 kap. 9 § RF. Principen uppställer en skyldighet för domstolar och myndigheter att iaktta saklighet och opartiskhet samt beakta allas likhet inför lagen. Vidare ställer principen krav på att fall där de sakliga förutsättningarna är lika ska bedömas på samma sätt.¹⁶ Vad gäller förutsebarheten är en grundläggande förutsättning för dess existerande den så kallade legalitetsprincipen som återfinns i 1 kap. 1 § RF. Principen stadgar att den offentliga makten ska utövas under lagarna. Detta innebär att det krävs lagstöd för att en myndighet eller domstol på något sätt ska kunna ingripa i individens rättssfär. I principen återfinns även ett krav på *förutsebarhet*. Med detta menas att lagstiftningen ska vara tydligt utformad för att på så sätt minimera risken för godtycklig maktutövning, samt för att den enskilda ska ges möjlighet att handla efter lagen.¹⁷ Objektivitets- och likhetsprincipen och kravet på förutsebarhet är tätt sammankopplade, då bägge ställer krav på att lagstiftningen är relativt tydligt utformad. Om lagstiftningen istället är otydlig blir utrymmet för skönsmässiga bedömningar större, vilket kan resultera i att lika fall behandlas olika och att förutsebarheten försämras.¹⁸

¹³ Mattsson (2012), s. 328; prop. 1989/90:28, s. 59ff.

¹⁴ Se t.ex. Peczenik (1995), s. 95; Vahlne Westerhäll (2002), s. 15f.; Mattsson (2015), s. 1156; Zila (1990), s. 286.

¹⁵ Mattsson (2015), s. 1156; Marcusson (2010), s. 242; SOU 2015:71, s. 149.

¹⁶ SOU 2015:71, s. 149.

¹⁷ Mattsson (2015), s. 1156; Vahlne Westerhäll (2002), s. 16; SOU 2015:71, s. 149.

¹⁸ Birkhed (2002), s. 209.

Den materiella rättssäkerheten öppnar upp en ytterligare dimension av rättssäkerheten då den även innehåller krav på rättens innehåll.¹⁹ För att uppnå materiell rättssäkerhet ställs det, utöver de principer som framgår av den formella rättssäkerheten, även krav på att beslut som fattats av myndigheter och domstol ska vara förenliga med andra etiska värden.²⁰ Enligt Aleksander Peczenik innebär detta att rättsliga beslut inte bara ska vara förutsebara, utan också etiskt godtagbara.²¹ Inom socialrätten ställs det ofta krav på både den formella och materiella rättssäkerheten, men den materiella rättssäkerheten kan i praktiken vara svår att kontrollera och konkretisera.²² I den här uppsatsen kommer därför fokus att ligga på den formella rättssäkerheten.

Vidare syftar arbetet till att undersöka tillämpningen av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i förhållande till kön. Uppsatsen skrivs inte ur något utpräglat genus- eller könsperspektiv, men det är likväl viktigt att tydliggöra vad som i uppsatsen menas med begreppet *kön*. Enligt Gunnarsson och Svensson m.fl. saknas det idag konsensus i genusforskningen hur begreppet kön ska förstås,²³ men enligt flera forskare är begreppet vidare än engelskans *sex* och omfattar både biologiska och sociala aspekter.²⁴ I uppsatsen kommer det bl.a. genom en empirisk undersökning att undersökas om det finns några skillnader i tillämpningen av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i rättsfall där barnet är en flicka respektive pojke. I denna del undersöks alltså om rättssystemet behandlar flickor och pojkar olika. Jag har i den denna del utgått från det personliga pronomen som barnet tillskrivits i domarna, d.v.s. om domstolen och parterna benämnt barnet som *han* eller *hon*. Om barnen själva har ansett sig ha en annan könstillhörighet än den de tillskrivits av socialnämnden och domstolen har detta inte framgått av domarna, och därför inte legat till grund för analysen. Den empiriska studien kommer alltså att undersöka om det finns några könsskillnader i

¹⁹ Zila (1990), s. 300.

²⁰ SOU 2015:71, s. 150.

²¹ Peczenik (1995), s. 94.

²² Mattsson (2015), s. 1157.

²³ Gunnarsson & Svensson m.fl. (2018), s. 54.

²⁴ Schlytter (1999), s. 21; Gunnarsson & Svensson m.fl. (2018) s. 56; Svensson, E-M. (1997), s. 12.

tillämpningen av rekvisitet och hur dessa i sådana fall tar sig uttryck. I analysen kommer sedan dessa skillnader att analyseras ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv.

Utöver detta fokuserar arbetet i huvudsak på personer som är under 18 år. Enligt artikel 1 i FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen, är varje människa under 18 år att se som barn. I vissa fall kan dock ett omhändertagande med stöd av LVU bli aktuellt om barnet är över 18 år men under 20 år,²⁵ och i lagtexten i LVU används terminologin *den unge* istället för barn. Det bör därför förtydligas att de två begreppen i denna uppsats kommer att användas synonymt med varandra.

1.5 Avgränsningar

För att vård med stöd av LVU ska bli aktuellt krävs det att det föreligger ett vårdbehov. Vårdbehovet kan antingen beslutas med stöd av 2 § LVU, om behovet hänför sig till den unges familjeförhållanden, eller med stöd av 3 §, om behovet hänför sig till den unges eget beteende. Då syftet med uppsatsen baseras på den unges eget beteende kommer 2 § LVU inte att behandlas mer än kortfattat. Vidare finns det tre alternativa rekvisit i 3 § LVU; *missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet samt något annat socialt nedbrytande beteende*. Alla tre rekvisit behandlas i uppsatsen, men i linje med uppsatsens syfte kommer rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* att behandlas mer djupgående, både i den deskriptiva delen och i den empiriska delen.

Medan vård med stöd av 2 § LVU enbart kan bli aktuellt om den unge är under 18 år, kan vård med stöd av 3 § LVU bli aktuellt fram till att den unge fyllt 20 år.²⁶ Den empiriska delen av uppsatsen kommer dock enbart att behandla barn mellan 13-17 år. För mer information om avgränsningar och avvägningar i den empiriska delen, se avsnitt 4.2.

²⁵ 1 § 3 st. LVU.

²⁶ 1 § 2 och 3 st. LVU.

1.6 Metod och material

Uppsatsen består av fyra olika delar, en juridisk del där gällande rätt utreds, en deskriptiv del där tidigare forskning bearbetas, en empirisk del där underrättspraxis undersöks, samt en avslutande del där informationen från de tre förstnämnda delarna analyseras. Dessa delar har krävt olika typer av material och metoder, för vilka här nu redogörs.

Uppsatsens andra kapitel undersöker gällande rätt när det kommer till tvångsvård med stöd av 3 § LVU, med främst fokus på rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. I detta kapitel kommer en *rättsdogmatisk metod* tillsammans med en *rättsanalytisk metod* att användas. Den rättsdogmatiska metoden har som uppgift att beskriva, fastställa och tolka gällande rätt genom de traditionella juridiska källorna lagtext, prejudikat, förarbeten och juridisk doktrin.²⁷ Vidare ligger det inom ramen för metoden att studera sambandet mellan den abstrakta lagstiftningen och den konkreta tillämpningen,²⁸ vilket är av särskild vikt för den här uppsatsen vad gäller lagstiftningen och tillämpningen av begreppet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU. Enligt Sandgren bör man, om man ämnar att även analysera gällande rätt, använda sig av en *rättsanalytisk metod*. Den rättsanalytiska metoden är friare än den rättsdogmatiska, då alla former av material kan användas för att underbygga analysen. I den rättsanalytiska metoden ligger också en möjlighet att inte bara analysera rätten utan även kritisera den.²⁹

I uppsatsens andra kapitel kommer de traditionella juridiska källorna lagtext, förarbeten, prejudikat från Högsta förvaltningsdomstolen samt juridisk doktrin att användas för att beskriva och fastställa hur gällande rätt ser ut när det kommer till tvångsvård av barn med stöd av 3 § LVU. Lagtexten, till nästan uteslutande del bestående av LVU, kommer att behandlas för att redogöra för vad som enligt lagen krävs för att ett tvångsomhändertagande av

²⁷ Kleineman (2013), s. 21; Sandgren (2018), s. 50; Olsen (2004), s. 111.

²⁸ Kleineman (2013), s. 26.

²⁹ Sandgren (2018), s. 50f.

barn ska bli aktuellt. Förarbetena, som i stor del består utav prop. 1979/80:1 *Om socialtjänsten*, prop. 1989/90:28 *Om vård i vissa fall av ungdomar* samt SOU 2015:71, *Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU*, kommer att användas för att utreda vad syftet bakom de olika paragraferna och rekvisiten har varit. Vidare kommer de avgöranden från HFD³⁰ som tolkat rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* att behandlas för att utreda hur HFD menar att begreppet ska tolkas. Utöver detta kommer juridisk doktrin samt lagkommentarer i viss mån att användas för att förtydliga vissa delar. Till dessa kan nämnas Pernilla Leviners och Tommy Lundströms (red.) *Tvångsvård av barn och unga – rättigheter, utmaningar och gränzoner*³¹, Gustav Svenssons *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården – Om betydelsen i rättssäkerhetshänseende av domstolens domar angående LVU och LVM*³², Titti Mattssons *Barnet som subjekt och aktör – En rättslig studie om barn i familjehem*³³, samt lexinokommentarer skrivna av Titti Mattsson och lagkommentarer från Zeteo skrivna av Lars Lundgren, Per-Anders Sunesson samt Anders Thunved.

Uppsatsens tredje kapitel behandlar två tidigare studier gjorda på kopplingen mellan 3 § LVU och kön. Den första studien gjordes av Astrid Schlytter och publicerades i hennes bok *Kön och juridik i socialt arbete*³⁴ år 1999. Den andra studien gjordes som en del av en artikeln *Tvångsvård av unga – en rättssäkerhetsanalys* skriven av Lina Smed och publicerad 2012 i Lotta Vahlne Westerhälls (red.) *Tvångsvård och psykisk ohälsa*³⁵. Kapitlet syftar till att behandla och beskriva dessa studier och resultaten därav, för att på så sätt senare i analysen jämföra dessa resultat och slutsatser med resultatet av

³⁰ RÅ 2000 ref. 33; HFD 2015 ref. 42; HFD 2015 ref. 7; RÅ 2010 ref. 24; Regeringsrättens dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08.

³¹ Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy (Red.): *Tvångsvård av barn och unga – rättigheter, utmaningar och gränzoner*, Wolters Kluwer Sverige AB, Stockholm, 2017.

³² Svensson, Gustav: *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården – Om betydelsen i rättssäkerhetshänseende av domstolens domar angående LVU och LVM*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm, 2012.

³³ Mattsson, Titti: *Barnet som subjekt och aktör – En rättslig studie om barn i familjehem*, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2006.

³⁴ Schlytter, Astrid: *Kön och juridik i socialt arbete*, Studentlitteratur, Lund, 1999.

³⁵ Vahlne Westerhäll, Lotta (red): *Tvångsvård och psykisk ohälsa*, Juridiska institutionen vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet, Göteborg 2012.

denna uppsats empiriska undersökning. Detta kommer att göras genom att bearbeta studierna för att sedan sammanfatta dem och visa på likheter och i viss mån skillnader mellan dem.

Uppsatsen innehåller även i dess fjärde kapitel empiriska inslag i form av en studie av underrättspraxis. Rättsvetenskapens kärna är kvalitativ, men det utesluter inte att den kan innehålla kvantitativa inslag.³⁶ Enligt Sandgren kan man genom att använda empiriskt material vidga den rättsvetenskapliga analysen.³⁷ Ett ökat bruk av sådant material kan öka rättsvetenskapens relevans³⁸, och underrättspraxis kan exempelvis visa problem av praktisk betydelse och åskådliggöra ”gällande rätt i faktisk mening”³⁹.⁴⁰ I denna uppsats kommer materialet att bestå av förvaltningsrättsdomar, vilka inte tillhör de traditionella juridiska källorna. Anledningen till att jag har valt att använda mig av förvaltningsrättsdomar är för att belysa hur rekvisitet faktiskt används i verkligheten, då HFD:s praxis på området är relativt begränsad. Vidare är LVU en könsneutral lag. Av naturliga skäl går det därför inte att i lagstiftning, förarbeten eller vägledande praxis finna stöd för olika tolkning av rekvisitet i förhållande till barnets kön. Detta gör att det finns ett intresse av att undersöka om detta ändå görs i förvaltningsrätterna. Syftet med det empiriska inslaget är inte att fastställa gällande rätt, utan snarare att undersöka hur rekvisitet hanteras i förvaltningsrätterna. Detta kommer att göras genom att undersöka vilka beteenden förvaltningsrätterna anser är socialt nedbrytande. Vidare kommer det att undersökas om dessa tolkningar överensstämmer med förarbetena och vägledande praxis, samt om det går att uttröna några mönster om rekvisitet tillämpas på olika sätt för flickor och pojkar, och i sådana fall på vilka sätt denna skillnad tar sig uttryck. Studien består av 83 förvaltningsrättsdomar meddelade mellan 2018-09-14 och 2018-07-13, där 50 av dessa granskas närmare. För mer information om urval,

³⁶ Sandgren (2004/05), s. 316.

³⁷ Sandgren (1995/96 I), s. 728.

³⁸ Sandgren (2004/05), s. 297.

³⁹ Sandgren (1995/96 II), s. 1040.

⁴⁰ Sandgren (1995/96 II), s. 1040.

metod och etiska överväganden gällande det empiriska momentet, se avsnitt 4.2.

1.7 Forskningsläge

Förutsättningarna för omhändertagande med stöd av LVU är ett tämligen utforskat område. Som exempel kan nämnas Pernilla Leviner och Tommy Lundströms (red) *Tvångsvård av barn och unga – rättigheter, utmaningar och gränzoner*⁴¹, där olika komponenter av regleringen i LVU behandlas i 13 kapitel skrivna av olika författare. Även rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU har varit föremål för ett flertal artiklar, ofta med fokus på HFD:s avgöranden på området. Som exempel kan nämnas Anna Kaldals artikel *Skapar Högsta förvaltningsdomstolen ett nytt rekvisit i LVU som begränsar rätten för ungdomar med neuropsykiatriska diagnoser att vårdas med stöd av 3 § LVU? En kommentar till RÅ 2010 ref. 24 och HFD målnr 8480-08* som återfinns i festskriften till Anna Hollander *Rätt, social utsatthet och samhällligt ansvar*⁴². Ett annat exempel är Natalie Glotz Stades artikel *Nödvändig aktivism? – Högsta förvaltningsdomstolens nya praxis om begreppet "socialt nedbrytande beteende" i LVU och dess avsaknad av synliggjorda normkollisioner*⁴³ från Förvaltningsrättslig tidskrift som diskuterar avgörandena HFD 2015 ref. 7 och HFD 2015 ref. 42.

Kopplingen mellan 3 § LVU och kön är dock inte utforskat i samma utsträckning. Som tidigare nämnts⁴⁴ har det gjorts två större studier på området. Schlytter undersökte ämnet i sin bok *Kön och juridik i socialt arbete* som publicerades 1999. Undersökningen baserades på förvaltningsrättsdomar från 1994. Vidare undersökte Smed problematiken i sin artikel *Tvångsvård*

⁴¹ Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy (Red.): *Tvångsvård av barn och unga – rättigheter, utmaningar och gränzoner*, Wolters Kluwer Sverige AB, Stockholm, 2017.

⁴² Kaldal, Anna: *Skapar Högsta förvaltningsdomstolen ett nytt rekvisit i LVU som begränsar rätten för ungdomar med neuropsykiatriska diagnoser att vårdas med stöd av 3 § LVU? En kommentar till RÅ 2010 ref. 24 och HFD målnr 8480-08*, i: *Rätt, social utsatthet och samhällligt ansvar. Festskrift till Anna Hollander*, Nordstedts juridik, Stockholm, 2012.

⁴³ Glotz Stade, Natalie: 'Nödvändig aktivism? – Högsta förvaltningsdomstolens nya praxis om begreppet "socialt nedbrytande beteende" i LVU och dess avsaknad av synliggjorda normkollisioner', *Förvaltningsrättslig tidskrift* 3/2015, s. 461-485.

⁴⁴ Se avsnitt 1.5.

av unga – en rättssäkerhetsanalys, publicerad 2012. Smeds undersökning baserades på förvaltningsrättsdomar från förvaltningsrätten i Göteborg avgjorda under åren 2008-2009. Då det gått ett antal år sedan dessa undersökningar, och med beaktande av att Smed enbart undersökte domar från förvaltningsrätten i Göteborg, finns ett intresse av att undersöka om den problematik som de bägge studierna visade på kvarstår idag. Vidare har det kommit fyra nya avgöranden från HFD sedan förvaltningsrättsdomarna som låg till grund Smeds undersökning meddelades. Det finns därmed ett intresse av att undersöka om, och i sådana fall på vilket sätt, dessa avgöranden har påverkat tillämpningen av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i relation till barnets kön.

1.8 Disposition

Som ovan konstaterats är syftet med denna uppsats att undersöka rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU i relation till barnets kön. För en ökad tydlighet kommer de tre nästföljande kapitlen att börja med en inledning och avslutas med sammanfattande kommentarer. Uppsatsens andra kapitel syftar till att ge ökad förståelse för det rättsliga ramverket kring omhändertagande av barn med stöd av 3 § LVU genom att beskriva gällande rätt. Kapitel tre kommer att beskriva vad som enligt lagen krävs för att ett barn ska kunna bli omhändertaget enligt 3 § LVU, med, i linje med uppsatsens syfte, ett särskilt fokus på rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. För bakgrundsförståelse kommer även andra aspekter av tvångsvård av barn, såsom själva legitimiteten i tvångsvården att behandlas i detta kapitel.

Vidare har rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* varit i kraft i snart 30 år. För att visa på en linjär utveckling har det därmed funnits anledning att undersöka tidigare forskning på området, för att se hur rekvisitet har tillämpats för respektive kön tidigare. Kapitel tre kommer därför att fokusera på de tidigare studier som gjorts på kopplingen mellan rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* och kön. Kapitel syftar till att beskriva och jämföra dessa studier för att hitta likheter och skillnader mellan

dem, samt för att kunna jämföra dessa resultat med resultaten av denna uppsats empiriska studie.

Det efterföljande kapitlet, kapitel fyra, består av en empirisk undersökning av 83 förvaltningsrättsdomar, där 50 av dessa granskas närmare i sak. Undersökningen syftar som ovan nämnts till att undersöka hur rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* hanteras i förvaltningsrätterna, samt om förvaltningsrätterna gör någon skillnad mellan könen, och i sådana fall på vilket sätt. I kapitlet redogörs för urval, metod och etiska överväganden, och resultatet av undersökningen presenteras. Uppsatsen avslutas sedan med ett femte kapitel där resultatet från den empiriska undersökningen analyseras tillsammans med informationen från de föregående kapitlen för att besvara den sista frågeställningen och därmed uppnå uppsatsens syfte.

2 Tvångsvård av unga med stöd av LVU

2.1 Inledning

För att kunna analysera rekvisitetet *något annat socialt nedbrytande beteende* i förhållande till kön krävs det förståelse för hur rekvisitet ska förstås enligt gällande rätt. Detta kapitel kommer därför att utgå från uppsatsens två första frågeställningar: *Vilka är de rättsliga förutsättningarna för att tvångsvårda ett barn med stöd av 3 § LVU?* samt *Vad innebär rekvisitetet något annat socialt nedbrytande beteende enligt lagtext, förarbeten, vägledande praxis och doktrin?* Kapitlet syftar till att utifrån lagtext, förarbeten, vägledande praxis och doktrin beskriva förutsättningarna för vård med stöd av 3 § LVU generellt och att granska rekvisitetet *något annat socialt nedbrytande beteende* specifikt. För bakgrundsförståelse kommer även själva legitimiteten av tvångsvård av barn först att behandlas.

2.2 Legitimiteten i tvångsvård av barn

Ett tvångsomhändertagande av barn och unga är en väldigt ingripande åtgärd som staten kan vidta.⁴⁵ Åtgärden innebär en inskränkning av artikel 8 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som reglerar rätten till skydd för privat- och familjeliv. En sådan inskränkning får enligt den andra punkten i samma artikel enbart ske med stöd i lag, om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till bl.a. skydd för hälsa och moral. Praxis från Europadomstolen har visat att det är i enlighet med konventionen att samhället omhändertar barn så länge det ligger i barnens bästa, och undantagen i artikel 8 punkt 2 är uppfyllda.⁴⁶

⁴⁵ Leviner & Lundström, s. 19.

⁴⁶ European Court of Human Rights, Case of D.P. & J.C. v. The United Kingdom, application no. 38719/97; European Court of Human Rights, Case of E. and Others v. The United Kingdom, application no. 33218/96; Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 §, Lexino 2017-10-01.

Även Barnkonventionen, reglerar tvångsvård i relation till barn. Artikel 16 i konventionen stadgar att inget barn få utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv. Barnkonventionen innehåller dock andra artiklar som motiverar ett tvångsomhändertagande av barn. Artikel 19 stadgar att konventionsstaterna ska vidta lämpliga åtgärder för att skydda barn mot bl.a. fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling medan barnet är i vårdnadshavares eller annan persons vård. Vidare stadgar artikel 20 att barn som för sitt eget bästa inte kan tillåtas att stanna kvar i sin familjemiljö ska ha rätt till särskild skydd från statens sida, samt att staten ska säkerställa en alternativ omvårdnad för barnet, i enlighet med sin nationella lagstiftning. Omvårdnaden kan t.ex. bestå av placering i fosterhem eller placering i lämpliga institutioner för omvårdnad av barn. I svensk rätt har tvångsvården motiverats med att samhället har ett ansvar att se till att barn och ungdomar får den vård och behandling som de behöver, även om samtycke från vårdnadshavare, och i vissa fall från barnet självt, saknas.⁴⁷

2.3 Förutsättningarna för vård med stöd av LVU

När ett barn är i behov av vård på grund av brister i hemförhållandena eller i barnets eget beteende och samtycke till vården saknas, kan vård med stöd av LVU bli aktuellt. Den nuvarande lagen trädde i kraft år 1990 och ersatte då 1980 års LVU, som hade kritiserats då många ansåg att förutsättningarna för tvångsvården var alltför vagt utformade.⁴⁸ Den nuvarande lagen medförde därför vissa ändringar, men bygger i mångt och mycket på 1980 års lag.⁴⁹

Det är socialnämnden som initierar processen om tvångsvård av ett barn med stöd av LVU genom en ansökan till förvaltningsrätten.⁵⁰ För att förvaltningsrätten sedan ska kunna bifalla ansökan krävs att vissa villkor är

⁴⁷ Prop. 1989/90:28, s. 38.

⁴⁸ SOU 2015:71, s. 158.

⁴⁹ Prop. 1989/90:28, s. 105.

⁵⁰ Lönnheim, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 4 §, Lexino 2018-08-28.

uppfyllda. Ett första krav är att den unge ska vara under 18 år, eller över 18 men under 20 år om vården hänför sig till den unges eget beteende och om det sett till den unges behov och personliga förhållanden är den lämpligaste sortens vård.⁵¹ För det andra måste den unga ha ett vårdbehov, och för det tredje ska detta vårdbehov inte kunna ske på frivillig väg.⁵² De följande avsnitten kommer först att behandla frivillighetsprincipen, och sedan förklara vad som enligt LVU menas med vårdbehov.

2.3.1 Frivillighet kontra tvång

Som tidigare konstaterats⁵³ är huvudregeln när det kommer till vård av unga att denna ska ske i samförstånd med barnet och dess vårdnadshavare.⁵⁴ I det fall det kan antas att behövlig vård inte kommer att kunna ges med samtycke, kan vården dock ske genom tvång.⁵⁵ Detta innebär att det inte är allvarligheten i barnets vårdbehov som utgör gränsen mellan vård enligt SoL eller LVU, utan det som styr är just avsaknaden av samtycke.⁵⁶ På detta sätt kompletterar LVU SoL i de fall frivilliga vårdinsatser inte kan aktualiseras, eller inte anses tillräckliga.⁵⁷

De som behöver samtycka till vården för att den ska kunna ges på frivillig väg är vårdnadshavaren, och den unge själv om hen fyllt 15 år. Detta innebär att LVU som huvudregel enbart kan bli tillämplig om vårdnadshavaren, och i vissa fall den unge, inte samtycker till den vård enligt SoL som socialnämnden menar att den unge behöver.⁵⁸ Vissa undantag, såsom vårdnadshavarens frånvaro eller sjukdom, kan dock finnas eftersom syftet med LVU är att vara en skyddslagstiftning för barn. Vård enligt LVU kan även bli tillämplig om vårdnadshavaren lämnat sitt samtycke, men sedan inte

⁵¹ 1 § 2 st. LVU; 1 § 3 st. LVU.

⁵² 1 § 2 st. LVU.

⁵³ Se avsnitt 1.1.

⁵⁴ 1 § 1 st. LVU.

⁵⁵ 1 § 2 st. LVU.

⁵⁶ Leviner (2017), s. 129.

⁵⁷ Prop. 1989/90:28, s. 38.

⁵⁸ 1 § 2 st. LVU; Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 § Lexino 2017-10-01.

medverkat till att få till stånd vården.⁵⁹ Socialnämnden kan däremot inte helt avfärda ett lämnat samtycke enbart för att tidigare incidenter visar på att samtycket inte är allvarligt menat. Ett sådant samtycke utgör fortfarande ett formellt hinder mot att ge vård enligt LVU. Genom lagens krav på att den unge ska garanteras *behövlig vård* kan detta hinder dock undanröjas. Kravet innebär att hela socialnämndens planerade vård ska komma till stånd. Om det misstänks att samtycket kan komma att återkallas blir konsekvensen att den planerade vården inte kan slutföras. LVU kan då likväl tillämpas för att tillförsäkra att den unge får hela den vård som hen behöver och garanteras av lagen.⁶⁰ Dock visar praxis att ett samtycke inte helt kan avfärdas utan välgrundade skäl, enbart för det fall att det exempelvis lämnats på ett sent stadium i processen.⁶¹

2.3.2 Vårdbehov enligt 3 § LVU

Ett annat villkor som måste uppfyllas för att vård enligt LVU ska kunna bli aktuellt är som ovan nämnts att den unge måste ha ett vårdbehov. Dessa vårdbehov kan se olika ut, och har i LVU delats upp i två kategorier. Den första kategorin är de så kallade miljöfallen som återfinns i 2 § LVU. Paragrafen tar sikte på vårdbehov som hänför sig till barnets hemförhållande, och stadgar att vård enligt LVU ska beslutas om något förhållande i hemmet gör att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Den andra kategorin återfinns i 3 § LVU och tar sikte på vårdbehov hänförliga till den unges beteende, de så kallade beteendefallen. I linje med uppsatsens syfte kommer i det följande enbart beteendefallen att behandlas.

3 § LVU riktar framför allt in sig på lite äldre barn⁶², och reglerar de situationer då det är barnets eget beteende som ligger till grund för vårdbehovet. Enligt paragrafen ska vård ”beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom *missbruk av*

⁵⁹ Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 § Lexino 2017-10-01.

⁶⁰ SoU 1979/80:44, s. 100.

⁶¹ RÅ 1995 ref. 38.

⁶² Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 3 §, Lexino 2017-01-10.

beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende”⁶³. Om den unge uppvisar något eller några av dessa beteenden är samhällets ansvar att vidta åtgärder för att korrigera den unges beteende för att på så sätt skydda hans hälsa och/eller utveckling.⁶⁴ Vidare får LVU enbart tillämpas för att tillgodose barnets eventuella vårdbehov, och inte för att tillgodose andra samhällsintressen. Som exempel kan nämnas att om ett barn begår brott får inte samhällsskyddet motivera ett ingripande med stöd av LVU, utan ett sådant ingripande får enbart ske på basis av barnets eventuella vårdbehov.⁶⁵

Förutsättningarna i paragrafen kan delas in i två olika typer av rekvisit; *beteenderekvisiten* respektive *prognosrekvisitet*, där beteenderekvisiten tar sikte på de tre rekvisiten *missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet* samt *något annat socialt nedbrytande beteende*, och där prognosrekvisitet består av den första delen av paragrafen: att den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas.⁶⁶

2.3.2.1 Beteenderekvisiten

2.3.2.1.1 Missbruk av beroendeframkallande medel

Det första beteenderekvisitet tar sikte på den unges missbruk av beroendeframkallande medel, vilket enligt en studie gjord av Schlytter i slutet på 1990-talet är en ungefär lika vanlig förekommande grund för tvångsvård för såväl flickor som pojkar.⁶⁷ Med beroendeframkallande medel i LVU menas alkohol, narkotika eller med dessa jämställda tekniska preparat⁶⁸. Termen kan även innefatta andra medel som innehåller alkohol, exempelvis hårvatten och deodoranter, samt ett bruk av beroendeframkallande läkemedel såsom Valium och Rohypnol om de inte används för medicinskt eller vetenskapligt bruk.⁶⁹

⁶³ 3 § 1 st. LVU. Författarens egna kursiveringar.

⁶⁴ Mattsson (2006), s. 40.

⁶⁵ Prop. 1979/80:1, s. 583; Smed (2012), s. 154.

⁶⁶ Svensson, G. (2012), s. 97; SOU 2015:71, s. 300.

⁶⁷ Schlytter (1999), s. 78.

⁶⁸ Exempelvis thinner, som är ett lösningsmedel som används bl.a. som rengöringsmedel, se SOU 2015:71, s. 301.

⁶⁹ SOU 2015:71, s. 301.

När det kommer till frågan om vad som ska anses utgöra ett missbruk ska en helhetsbedömning göras. I bedömningen ska den unges ålder, vad det är för typ av medel, brukets omfattning och andra väsentliga omständigheter beaktas. Det är även av vikt vilken typ av medel det är som brukas. Enstaka användning av alkohol leder vanligtvis inte till någon risk för skada⁷⁰, medan redan ett enstaka bruk av tyngre narkotika, såsom heroin, direkt kan innebära en allvarlig fara för barnets hälsa och utveckling.⁷¹

2.3.2.1.2 Brottslig verksamhet

Det andra beteenderekvisitet rör den unges potentiella brottsliga verksamhet, vilket enligt Schlytter är en betydligt vanligare grund för tvångsvård med stöd av 3 § LVU för pojkar än för flickor.⁷² Med termen menas en brottslig verksamhet som inte rör bagatellförseelser eller andra enstaka brott som inte är av allvarlig art.⁷³ För att vård med stöd av rekvisitet brottslig verksamhet ska bli aktuellt krävs det att den unge hänför sig till sådan brottslighet som visar på att den unge har en bristande anpassning till samhällslivet och på grund av detta riskerar att skada sin hälsa eller utveckling.⁷⁴

2.3.2.1.3 Något annat socialt nedbrytande beteende

Som vi har sett ovan tar de första beteenderekvisiten sikte på den unges missbruk eller brottsliga verksamhet, men det finns givetvis andra beteenden som kan innebära en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. För att komma åt även dessa barn har lagstiftaren valt att lägga in rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*, som tar sikte på barn som på andra sätt avviker från samhällets normer.⁷⁵ Enligt såväl Schlytter som Smed är detta en vanligare grund för tvångsvård för flickor än för pojkar.⁷⁶ Begreppet tillkom i samband med 1990 års LVU, och ersatte då begreppet *något annat därmed jämförbart beteende* som återfanns i 1980 års LVU.

⁷⁰ Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 3 §, Lexino 2017-01-10.

⁷¹ Prop. 1979/80:1, s. 583.

⁷² Schlytter (1999), s. 78.

⁷³ SOU 2015:71, s. 346.

⁷⁴ Prop. 1979/80:1, s. 583.

⁷⁵ Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders & Thunved, Anders: Nya Sociallagarna, (19 januari 2018, Zeteo).

⁷⁶ Schlytter (1999), s. 78; Smed (2012), s. 164.

Anledningen till denna förändring var att få ett bredare omfång och kunna samla upp beteenden som skulle kunna ligga till grund för ett vårdbehov utan att för den sakens skull kunna jämföras med missbruk eller brottslig verksamhet.⁷⁷ Rekvisitets öppna karaktär leder även till att tillämpningen av rekvisitet kan följa kunskaps- och samhällsutvecklingen.⁷⁸ Som ovan konstaterats har det dock uppmärksammats i såväl doktrin som utredningar att rekvisitets vaga formulering också medför viss problematik.⁷⁹ Ett av problemen som uppmärksammats är att den vaga formuleringen öppnar upp för skönsmässiga bedömningar utifrån barnets kön, vilket vi kommer att återkomma till i kapitel 3.

I förarbetena till 1990 års LVU förklaras det att rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* ska täcka in barn som exempelvis begår enstaka allvarligare brott som inte kan kategoriseras som brottslig verksamhet, prostituerar sig, uppträder på sexklubb eller vistas i olämpliga miljöer, såsom missbrukarmiljöer, så länge beteendet innebär en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling.⁸⁰ Det är upp till socialnämnden att i fall som rör begreppet socialt nedbrytande beteende göra en sammantagen bedömning av de beteenden som barnet uppvisar.⁸¹ Högsta förvaltningsdomstolen⁸² har dock i RÅ 2000 ref. 33 förklarat att den uppräkningslista som görs i förarbetena av vad som kan vara att ses som ett socialt nedbrytande beteende inte är uttömmande. Målet rörde ett barn med ett aggressivt och utåtagerande beteende, som stängts av från olika skolor och visat en dragning till asociala och destruktiva miljöer, vilket HFD menade utgjorde ett socialt nedbrytande beteende. Andra beteende som i vissa fall också har bedömts utgöra ett socialt nedbrytande beteende enligt kammarrätterna är t.ex. skolfrånvaro, rymningar, sexuella övergrepp, dataspelning och våld i nära relationer.⁸³ Socialstyrelsen

⁷⁷ Prop. 1989/90:28, s. 66.

⁷⁸ Kaldal (2012), s. 379.

⁷⁹ Se avsnitt 1.1.

⁸⁰ Prop. 1989/90:28, s. 109.

⁸¹ SOSFS 1997:15, s. 35.

⁸² Högsta förvaltningsdomstolen hette tidigare Regeringsrätten, men bytte till den nuvarande benämningen den 1 januari 2011. För en ökad tydlighet i uppsatsen kommer domstolen konsekvent att benämnas Högsta förvaltningsdomstolen eller HFD.

⁸³ SOU 2015:71, s. 304.

påpekade dock 1997 att skolfrånvaro eller skolk inte kan anses ligga inom ramen för rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende, då skolk i första hand är en uppgift för skolan att åtgärda. Socialstyrelsen menade vidare att om barnet av någon anledning hålls borta från skolan av sina föräldrar så är det snarare vård med stöd av 2 § LVU som kan bli aktuellt.⁸⁴

Högsta förvaltningsdomstolen förefaller dock på senare år blivit mer restriktiv i sin bedömning om vad som kan anses utgöra *något annat socialt nedbrytande beteende*. I ett mål från 2015 konstaterade HFD att en ungdoms misskötsel av en allvarlig sjukdom inte kunde utgöra ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU, trots att misskötseln innebar att den unge utsatte sin hälsa för mycket stora risker. Enligt HFD kunde beteendet inte tolkas som socialt nedbrytande, och domstolen menade även att uttalandena i förarbetena inte heller tydde på att det skulle tolkas på detta sätt.⁸⁵ HFD avgjorde ännu ett fall rörande rekvisitet samma år. Målet rörde en flicka som bereddes vård med stöd av 2 § LVU på grund av osäkra hemförhållanden, och det fanns även ett beslut om att hennes vistelseort inte skulle röjas. Flickan riskerade dock att röja sin vistelseort på grund av oförsiktighet, och HFD hade att pröva om detta kunde anses vara *något annat socialt nedbrytande beteende*. HFD kom dock fram till att beteendet inte kunde anses vara ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i LVU, utan var snarare ett ”obetänksamt handlande av en ung människa”^{86, 87}. I bägge domarna konstaterade HFD att även fast LVU är en skyddslagstiftning för barn är tvångsomhändertaganden en ingripande handling, särskilt i fall som rör 3 § LVU. Detta gör att tillämpningen av denna paragraf inte får ”sträckas utöver vad som en rimlig tolkning av ordalydelsen av paragrafen kan anses innefatta”⁸⁸. Vidare menade HFD att ett beteende inte kan betecknas som socialt nedbrytande enbart på den grund att den unge utsätter sig för en risk.⁸⁹

⁸⁴ SOSFS 1997:15 s. 35.

⁸⁵ HFD 2015 ref. 42.

⁸⁶ HFD 2015 ref. 7.

⁸⁷ HFD 2015 ref. 7.

⁸⁸ HFD 2015 ref. 7.

⁸⁹ HFD 2015 ref. 7; HFD 2015 ref. 42.

2.3.2.1.3.1 I gränslandet mellan LVU och LPT

Ett problem som har uppmärksammats i relation till rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* är hur man ska hantera barn som lider av en psykiatrisk problematik.⁹⁰ Enligt Socialstyrelsen har psykisk ohälsa hos barn i åldern 10-17 år ökat med 100 % mellan åren 2006 och 2016,⁹¹ och är enligt Folkhälsomyndigheten bland barn i åldrarna 11-15 år vanligast hos flickor.⁹² Ett barns eventuella psykiska problematik utgör dock inte i sig självt grund för vård enligt 3 § LVU. HFD avgjorde år 2010 två mål⁹³ rörande barn diagnostiserade med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.⁹⁴ Barnen kunde bl.a. vara utåtagerande, aggressiva och hotfulla, men HFD fann att deras beteende var att betrakta som symptom på deras psykiska funktionshinder, och därför inte kunde omfattas av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*.⁹⁵ Domstolen konstaterade vidare att en psykiatrisk problematik inte utgör något hinder mot att vårda ett barn enligt LVU, men att det inte heller är en tillräcklig förutsättning.⁹⁶

Barn kan även vårdas enligt lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT, om hen lider av en allvarlig psykisk störning, och på grund av sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, förutsatt att samtycke saknas.⁹⁷ Med allvarlig psykisk störning menas bl.a. tillstånd av psykotisk karaktär, allvarliga depressioner med självmordstankar samt svårartade personlighetsstörningar.⁹⁸ Det har

⁹⁰ Se t.ex. SOU 1998:31, s. 216; SOU 2000:77, s. 171f.; SOU 2015:71, s. 342.

⁹¹ Socialstyrelsen, *Kraftig ökning av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna*, <<http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2017/kraftigokningavpsykiskohalsahosbarnochunga-vuxna>>.

⁹² Folkhälsomyndigheten, *Folkhälsans utveckling – Årsrapport 2017*, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/9de83d1af6ce4a429e833d3c8d7ccf85/folkhalsans-utveckling-arsrapport-2017-16136-webb2.pdf?fbclid=IwAR3SEyNscPpivZoWZy9WM3u9ct5svYpbndS6AFW1w3LXdK_kxGBsSNQZ_Ow>, s. 12.

⁹³ RÅ 2010 ref. 24 samt Regeringsrättens dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08.

⁹⁴ Vanligt diagnoser hos människor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är ADHD/DAMP, Tourettes syndrom, Aspegers syndrom och autismspektrumtillstånd, se Attention Stockholms län, *Fakta Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar – NPF*, <<http://www.attention-stockholmslan.se/vad-aer-npf.html>>.

⁹⁵ RÅ 2010 ref. 24; Regeringsrättens dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08.

⁹⁶ RÅ 2010 ref. 24; SOU 2015:71, s. 328.

⁹⁷ 3 § LPT.

⁹⁸ Prop. 1990/91:58, s. 86.

dock uppmärksammats att en del unga, främst barn med neuropsykiska funktionsnedsättningar såsom ADHD, har ett vårdbehov som inte kan tillgodoses eftersom de inte når upp till begreppet *allvarlig psykisk störning* i 3 § LPT, samtidigt som enbart psykiska problem inte kan föranleda vård enligt 3 § LVU. Konsekvensen blir att dessa barn riskerar att stå utan vård enligt såväl LVU som LPT⁹⁹, trots att deras problematik riskerar att skada deras hälsa eller utveckling.¹⁰⁰ För att även komma åt dessa barn föreslog utredaren i SOU 2015:71 att rekvisitet skulle ändras till *något annat i sig självt socialt nedbrytande beteende*, där tillägget *i sig självt* var tänkt att markera att det var barnets beteende, oavsett bakomliggande orsak, som skulle vara avgörande för huruvida vård enligt LVU ska beredas. Detta eftersom utredaren menade att samhället har ett ansvar att bistå barnet med vård oavsett vilka orsakerna bakom beteendet är.¹⁰¹ Förslaget slutade dock inte i lag.

2.3.2.2 Prognosrekvisitet

För att vård med stöd av 3 § LVU ska bli aktuellt krävs inte enbart att den unge har ett sådant destruktivt beteende att det faller in under något av rekvisiten som behandlats i det tidigare avsnittet. Detta beteende måste också innebära en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.¹⁰²

Uttrycket ”påtaglig risk för skada” ersatte i 1990 års LVU det tidigare begreppet ”allvarlig fara”. Detta gjordes för att ingripanden i beteendefallen skulle kunna göras tidigare, vilket skulle ge större möjligheter att vända den unges destruktiva utveckling, och för att markera det stora krav som ställs på socialnämnden när det kommer till ungdomar.¹⁰³ För att en påtaglig risk ska föreligga krävs det att det finns konkreta omständigheter som talar för detta. Risken får inte vara obetydlig, oklar eller avlägsen, utan det ska gå att konstatera att risken för skada inverkar på barnets hälsa eller utveckling på

⁹⁹ Då förutsatt att frivillig vård av någon anledning inte kan komma till stånd.

¹⁰⁰ SOU 2015:71, s. 326; Kindström Dahlin (2016), s. 245-278, s. 273f.

¹⁰¹ SOU 2015:71, s. 338.

¹⁰² 3 § LVU.

¹⁰³ Prop. 1989/90:28, s. 62f; Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 3 §, Lexino 2017-01-10.

ett sådant sätt att barnet har ett tydligt vårdbehov. Det får således inte vara fråga om något subjektivt antagande om att barnet löper risk att skadas.¹⁰⁴

2.4 Barnets bästa i relation till tvångsvård

En ytterligare viktig komponent när det kommer till tvångsvård av barn är principen om barnets bästa. Vid beslut om ett omhändertagande med stöd av LVU är det nämligen vad som är bäst för den unge som ska vara avgörande enligt 1 § 5 st. LVU. Lagens syfte har alltid primärt varit att vara en skyddslagstiftning för barn, men efter att det konstaterats att det fanns tendenser i rättsutvecklingen att inte alltid sätta barnets intresse främst, valde lagstiftaren år 2003 att lägga till en bestämmelse om barnets bästa i lagtexten, för att tydliggöra vikten av barnets bästa.¹⁰⁵ Bestämmelsen kopplar till art. 3 i Barnkonventionen, vilken stadgar att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn.¹⁰⁶ Termen *avgörande* valdes för att markera att barnets bästa och barnets behov alltid ska ges företräde vid en konflikt med andra intressen¹⁰⁷, då det enda syftet med LVU är att förbättra för den unge. Inga andra intressen, som t.ex. samhällsskydd, får därför spela någon roll i beslutet.¹⁰⁸ Vad som ska anses vara barnets bästa är svårt att precisera, då alla barn har olika behov. Förarbetena hänvisar i denna punkt till regeringens uttalande i samband med införandet av barnets bästa i 6 kap. 2 a § FB, där det konstaterades att det vid bedömningen av barnets bästa måste tas hänsyn till allt som rör barnets fysiska och psykiska välmående och utveckling. I slutändan blir det domstolens eller socialnämndens uppfattningar och antaganden som får avgöra vad som ska anses vara barnets bästa.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Prop. 1989/90:28, s. 107.

¹⁰⁵ Prop. 2002/03:53, s. 77.

¹⁰⁶ Clevesköld, Lars, Karnov internet, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 § 5 st., not 6.

¹⁰⁷ Prop. 2002/03:53, s. 77.

¹⁰⁸ Clevesköld, Lars, Karnov internet, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 § 5 st., not 6.

¹⁰⁹ Prop. 2002/03:53, s. 77f.

Det är även här värt att nämna Barnkonventionens status i svensk rätt. Barnkonventionen antogs av FN:s generalförsamling år 1989, och ratificerades av Sverige 1990. Ratifikationen innebar att den svenska staten lovade att konventionens innehåll skulle transformeras till svensk rätt. Det har nu beslutats att Barnkonventionen ska inkorporeras i svensk lag den 1 januari 2020 för att tydliggöra konventionens ställning, synliggöra barns rättigheter samt för att skapa ett barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet.¹¹⁰ Den 13 november i år (2018) kom ett avgörande från Migrationsöverdomstolen som markerar vikten av Barnkonventionen och principen om barnets bästa. I målet hade föräldrar och syskon till en åttaårig son/bror, som kommit till Sverige med andra släktingar och då fått ett tidsbegränsat uppehållstillstånd, ansökt om uppehållstillstånd på grund av sin anknytning till deras familjemedlem. Efter att ha fått avslag från såväl Migrationsverket som migrationsdomstolen kom målet till slut upp till Migrationsöverdomstolen. Migrationsöverdomstolen beslutade att familjen skulle få tidsbegränsade uppehållstillstånd då ett nekande hade stått i strid med bl.a. artikel 3 i Barnkonventionen. I domen konstaterade domstolen att Barnkonventionen snart träder i kraft som svensk lag och det kan i domen utläsas att konventionen och principen om barnets bästa var av stor vikt för avgörandet.¹¹¹ Detta kan ses som en signal på att inkorporeringen av konventionen kommer att få en viss effekt, bl.a. bestående i att domstolarna måste ta större hänsyn till konventionen och till principen om barnets bästa.

2.5 Sammanfattande kommentarer

Sammanfattningsvis kan det konstateras att ett barn kan vårdas med stöd av 3 § LVU om det föreligger ett vårdbehov som är kopplat till den unges beteende, och detta beteende utgör en påtaglig risk för att den unges hälsa och utveckling skadas. Vidare krävs det även att ett samtycke för behövlig vård saknas, och barnets bästa ska vara avgörande vid beslut om ett eventuellt omhändertagande. Vad gäller rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*, som är av störst relevans för den här uppsatsen, kan detta rekvisit

¹¹⁰ Svensson, G. (2012), s. 101; prop. 2017/18:186, s. 74.

¹¹¹ MIG 2018:20.

med sin öppna beskrivning framstå som något luddigt. Enligt förarbetena kan det röra sig om att den unge begår brott som inte kan kategoriseras som brottslig verksamhet, att den unge prostituerar sig, uppträder på sexklubb eller vistats i olämpliga miljöer, exempelvis missbrukarmiljöer. Dessa exempel är dock inte uttömmande, vilket framgår av RÅ 2000 ref. 33, utan rekvisitets öppna karaktär kan täcka in många olika beteenden. Vidare visar utredningen i SOU 2015:71 att även andra beteenden såsom skolfrånvaro, rymningar, sexuella övergrepp, dataspelande och våld i nära relationer också kan kategoriseras som socialt nedbrytande. Det ska dock påpekas att dessa bedömningar kommer från kammarrätterna, och inte från HFD.

HFD å andra sidan verkar ha blivit mer restriktiv i vad som kan anses ligga i rekvisitet, och tydliggjort att trots att LVU är en skyddslagstiftning för barn så är det en väldigt ingripande åtgärd, och att tillämpningen av rekvisiten i 3 § inte får ”sträckas utöver vad som en rimlig tolkning av ordalydelsen av paragrafen kan anses innefatta”.¹¹² Rent konkret har HFD avgjort att aggressivt och utåtagerande beteenden kan falla in under kategorin, men inte misskötsel av medicinering eller oförsiktighet vid hanterande av hemlig vistelseort. Beteenden som hänför sig till en psykisk problematik kan inte heller i sig självt leda till ett beslut om vård med stöd av 3 § LVU.

Att begreppet är öppet formulerat är positivt i den bemärkelsen att det finns många beteenden som kan leda till att ett barn är i behov av vård, och för att dessa barn ska kunna få tillgång till rätt vård trots att samtycke saknas krävs en öppen formulering. Frågan som uppstår är dock vad som får anses vara en rimlig tolkning av ordalydelsen, och om den vaga formuleringen gör att rekvisitet riskerar tolkas på olika sätt mellan könen. Därför ska vi i nästföljande kapitel undersöka vilken tidigare forskning som bedrivits på kopplingen mellan rekvisitet och kön, och vad denna forskning kom fram till.

¹¹² HFD 2015 ref. 7.

3 Tidigare forskning om 3 § LVU och kön

3.1 Inledning

Vid två tidigare tillfällen har rättstillämpningen av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i förhållande till kön granskats, en gång 1999 av Astrid Schlytter, och en gång 2012 av Lina Smed. Detta kapitel kommer att utifrån uppsatsens tredje frågeställning – *Vilken tidigare forskning har bedrivits på kopplingen mellan rekvisitet något annat socialt nedbrytande beteende och kön? Vad resulterade denna forskning i?* – att undersöka dessa studier och dess slutsatser. Kapitlet tar avstamp i Schlytters studie och resultat, undersöker sedan vidare Smeds studie på samma sätt för att sedan sammanfatta likheter och i viss mån skillnader mellan dessa.

3.2 Schlytters studie

Schlytter har i sin bok *Kön och juridik i socialt arbete* från 1999 analyserat lagtexten och rättstillämpningen av 3 § LVU ur ett könsperspektiv för att undersöka om rättspraxis på detta område är könsneutral och vilka ramar som ställs upp för flickor respektive pojkars handlande.¹¹³ Hennes utgångspunkt för studien var att rätten inte är neutral när det kommer till kön, och att rätten innehåller värderingar och normer som är kopplade till de olika könen. Hon poängterade dock att det inte alltid är så att rätten diskriminerar kvinnor eller gynnar män, utan att det snarare handlar om att rätten såväl förmedlar som producerar sociala normer om kvinnor och män.¹¹⁴

3.2.1 Allmänt om studien

Underlaget för Schlytters studie var 293 länsrättsdomar¹¹⁵ från 1994 där vård beslutats med stöd av enbart 3 § LVU. Av dessa mål rörde 209 fall (71 %)

¹¹³ Schlytter (1999), s. 77.

¹¹⁴ Schlytter (1999), s. 23.

¹¹⁵ Dåvarande förvaltningsrättsdomar.

pojkar, och 84 fall (29 %) flickor. Dessa fall delade hon sedan upp utifrån vilket av rekvisiten i 3 § som vård beslutades på¹¹⁶. I både flickornas och pojkarnas fall var *något annat socialt nedbrytande beteende* det vanligaste rekvisitet. 74 % av flickorna och 56 % av pojkarna fick vård antingen enbart på detta rekvisit, eller i kombination med de andra rekvisiten.¹¹⁷ Den mer kvalitativa delen av Schlytters forskning fokuserade på de två rekvisiten *missbruk av beroendeframkallande medel* och *något annat socialt nedbrytande beteende*.¹¹⁸ I linje med uppsatsens syfte är det av störst relevans att titta på hennes studie av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*, och resultaten därav. Resterande del av hennes forskning, som i sig är mycket intressant, ligger inte inom ramen för denna uppsats och lämnas därför därhän.

I sin undersökning av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* valde Schlytter att fokusera på de domar där vård enbart dömts ut på det rekvisitet, och inte i kombination med något eller några av de andra rekvisiten i 3 § LVU. Vidare valde hon att inte jämföra flickdomarna med pojkdomarna, utan att bara granska fallen som rörde flickorna. Detta eftersom nästan samtliga av de 68 kvarvarande pojkdomarna rörde beteenden som enligt förarbetena till lagen ansågs ligga inom ramen för begreppet *något annat socialt nedbrytande beteende*, medan nästan hälften av flickdomarna rörde situationer och beteenden som inte omnämns i förarbetena. Detta gjorde att Schlytter ansåg att det var mest intressant att studera flickdomarna och att dessa inte behövde jämföras med pojkdomarna. Kvar fanns alltså 44 flickdomar som var utgångspunkten för Schlytters mer kvalitativa studie i denna del.¹¹⁹

¹¹⁶ I ganska många fall rörde det sig om kombinationer av dessa rekvisit, se diagrammet i Schlytter (1999), s. 78.

¹¹⁷ Schlytter (1999), s. 77f.

¹¹⁸ Schlytter (1999), s. 79f.

¹¹⁹ Schlytter (1999), s. 79.

3.2.2 Resultat

Schlytters studie visade alltså att nästan hälften av flickdomarna rörde situationer som inte omnämns i förarbetena till lagen.¹²⁰ Något förenklat rörde det sig om beteenden och sociala situationer såsom: (1) psykisk störning i kombination med självmordsförsök, (2) psykisk störning i kombination med självmordsförsök och en viss asocialitet, (3) en begynnande asocialitet som kunde knytas till barnets hemförhållanden, (4) en begynnande asocialitet som berodde på att barnet av någon anledning var övergivet av sina föräldrar, eller (5) den ungas aktiva sexualliv.¹²¹ Studien visade alltså att domstolen förmedlade normer som inte framgick av lagförarbetena, och därmed innebar en vidgning av rekvisitet. Dessa nya normer reglerade sociala situationer som oftare återfanns hos flickor än bland pojkar, och var många gånger knutna till flickornas kroppar. Schlytter kunde alltså konstatera att det fanns ett dubbelt normsystem, ett för pojkar och ett för flickor. Förutom ett konstaterande av det dubbla normsystemet, resulterade studien även i ett konstaterande av ett dolt normsystem, då dessa nya normer som domstolarna förmedlat varken framgår av såväl lagtext som förarbeten. Dessa normer har alltså inte tillkommit på politisk väg genom lagstiftaren, vilket gör att kvinnor inte har kunnat påverka innehållit i dem genom det offentliga politiska samtalet.¹²² Vidare menade Schlytter att de olika samhällsnormerna för pojkar och flickor gav utslag i de rättsliga normerna och att pojkarnas handlingsutrymmen därför var större än flickornas. Detta resulterade även i att samhället tillät pojkar vara besvärligare än flickor.¹²³

En av Schlytters slutsatser var att lagen och underrättspraxisen bidrog till förminska och osynliggöra flickors behov och rättigheter på två sätt. Den första problematiken menade hon låg i lagens könsneutralitet, vilken ger intrycket av att lagen är lika relevant för såväl pojkar som flickor. Den andre problematiken låg i de särskilda flicknormer som skapats i underrättspraxis,

¹²⁰ Schlytter (1999), s. 79.

¹²¹ Schlytter (1999), s. 94.

¹²² Schlytter (1999), s. 135ff.

¹²³ Schlytter (1999), s. 138.

som enligt Schlytter har sin grund i subjektiva föreställningar om maskulinitet och femininitet, och som sällan är vetenskapligt förankrade. Dessa två problemområden menade Schlytter kompletterade och förutsatte varandra - lagens könsneutrala utformning gav utrymme för de subjektiva föreställningarna, och ledde till att flickor inte behandlades på samma sätt som pojkar.¹²⁴

Vidare konstaterade Schlytter att lagstiftningen inte tagit hänsyn till flickors sociala problematik, utan att de exempel som nämns i förarbetena är vanligast hos pojkar, vilket leder till att domstolen måste tänja på lagens gränser för att kunna ingripa och omhänderta flickor när det är absolut nödvändigt. Istället för att fortsätta tänja på lagen menade dock Schlytter att lagen borde ändras, och hävdade behovet av en lagstiftning som även grundade sig på flickors erfarenheter och sociala situationer. Ändringen behövdes för att byta ut de dolda normer, och ibland kränkande och nedsättande värderingarna av flickor, mot kunskaper om flickor som var vetenskapligt baserade.¹²⁵

3.3 Smeds studie

Lina Smed har i artikeln *Tvångsvård av unga – en rättssäkerhetsanalys*, publicerad 2012, undersökt domar som avkunnats av förvaltningsrätten i Göteborg åren 2008-2009.¹²⁶ Artikelns syfte var att tydliggöra vilka typer av beteenden som anses falla in under rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*, samt att granska om rekvisitet i detta hänseende är rättssäkert. Som ett led i detta undersöktes även om det fanns några könsskillnader i tillämpningen av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. Studien liknar den Schlytter gjorde på 1990-talet, men gjordes inte ur något utpräglat genusperspektiv, utan fokuserade istället på rättssäkerheten.¹²⁷

¹²⁴ Schlytter (1999), s. 137.

¹²⁵ Schlytter (1999), s. 142f.

¹²⁶ Smed (2012), s. 163.

¹²⁷ Smed (2012), s. 153.

3.3.1 Allmänt om studien

Smeds underlag för studien var domar avgjorda 2008-2009 av länsrätten i Göteborg, där beslutet endast rörde vård med stöd av 3 § LVU. Detta resulterade i 108 domar, varav vård dömts ut i 103 av dessa. Av dessa kunde hon konstatera att det var betydligt vanligare att pojkar omhändertogs med stöd av 3 § LVU än flickor. För bägge könen var det vanligaste rekvisitet för beslut om vård *något annat socialt nedbrytande beteende*, följt av missbruk. För att tydligare undersöka tillämpningen av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* valde Smed att sedan analysera de domar där vård dömts ut enbart med stöd av det rekvisitet närmare. Till skillnad från Schlytter valde hon att analysera både de domar som rörde flickor och de som rörde pojkar, vilket resulterade i 48 domar.¹²⁸

3.3.2 Resultat

Smed kom, precis som Schlytter, fram till att beteendena som låg till grund för besluten om vård såg något olika ut beroende på den unges kön. De beteenden som var vanligast hos pojkar var aggressivt beteende, kriminalitet samt missbruk kombinerat med kriminalitet. För flickorna var det istället vanligare att vårdas på grund av deras psykiska problematik, och beteenden eller situationer som rörde deras sexualitet. Smed påpekade dock också att det fanns en del likheter mellan pojksdomarna och flickdomarna. I vissa kategorier, såsom skolproblematik, avvikningar och missbruk, var fördelningen tämligen jämn.¹²⁹ I likhet med Schlytter kunde Smed konstatera att flickornas beteenden och sociala situationer inte återfinns i förarbeten eller praxis i samma utsträckning som pojkarnas beteenden. Enligt Smed är detta problematiskt ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv, då detta leder till en brist på förutsebarhet. Bristen på koherens mellan lagstiftningen och dess tillämpning försvårar även bedömningen för domstolen, då det kan vara svårt för domstolen att veta huruvida förutsättningarna faktiskt är uppfyllda. Vidare skapar det även oklarheter för socialnämnden, då det kan vara svårt för

¹²⁸ Smed (2012), s. 163f.

¹²⁹ Smed (2012), s. 171.

socialnämnden att veta när de ska ansöka om vård om rättskällorna inte är tydliga.¹³⁰

I sin slutsats konstaterade Smed att hon instämde med Schlytter om att även flickors problematik på ett tydligare sätt måste inkluderas i 3 § LVU. För att stärka rättssäkerheten menade Smed därför att innebörden av rekvisitet borde förtydligas, antingen genom förarbeten eller doktrin, genom praxis av Högsta förvaltningsdomstolen, eller genom att ändra paragrafen så att den exemplifierar vilka beteenden som paragrafen kan anses innehålla.¹³¹

3.4 Sammanfattande kommentarer

Trots att det gått 14 år mellan förvaltningsrättsdomarna som låg till grund för de bägge undersökningarna pekar studierna i samma riktning: de beteenden som klassificeras som socialt nedbrytande hos flickor skiljer sig åt från pojkarna, och återfinns inte i samma utsträckning i förarbeten och vägledande praxis. Bägge studier kom även fram till att det måste ske en förändring på området och att rekvisitet måste förtydligas. Medan både Schlytter och Smed välkomnade en ny lag eller en ändring av rekvisitet baserad även på flickors erfarenheter och sociala situationer, föreslog Smed även lite mindre drastiska metoder såsom mer praxis på området av Högsta förvaltningsdomstolen. Sedan Schlytters och Smeds undersökningar publicerades har det inte skett någon ändring av paragrafen, men sedan avgörandena som låg till grund för Smeds undersökning meddelades har Högsta förvaltningsdomstolen avgjort fyra fall rörande rekvisitet.¹³² Frågan som följer blir då om den problematik som dessa studier visade på kvarstår än idag? Detta kommer att undersökas i nästföljande kapitel genom en rättsfallsstudie.

¹³⁰ Smed (2012), s. 176.

¹³¹ Smed (2012), s. 177f.

¹³² RÅ 2010 ref. 24, Regeringsrättens dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08, HFD 2015 ref. 7 samt HFD 2015 ref. 42, se ovan avsnitt 2.3.2.1.3 och 2.3.2.1.3.1.

4 Empirisk studie

4.1 Inledning

Som tidigare påpekats¹³³ är LVU en könsneutral lag, vilket gör att rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* ska tillämpas på samma sätt för flickor och pojkar. Som vi har sett i föregående avsnitt skiljer sig dock i många fall de beteenden som klassificeras som socialt nedbrytande mellan könen. Studien nedan baseras på uppsatsens tredje frågeställning: *Hur tillämpas rekvisitet något annat socialt nedbrytande beteende i underrätterna? Vilka skillnader kan identifieras vid tillämpningen av rekvisitet i rättsfall där barnet är flicka respektive pojke?* Syftet med studien är alltså att undersöka vilka beteenden förvaltningsrätterna idag anser kan klassificeras som ett socialt nedbrytande beteende, och om detta skiljer sig åt mellan könen. Studien kommer även i viss mån att undersöka om socialnämnden i sin vårdansökan¹³⁴ gör skillnad på vilka beteenden som kan anses vara socialt nedbrytande mellan könen.

4.2 Tillvägagångssätt

4.2.1 Urval

Förvaltningsrättsdomarna som ligger till grund för studien är hämtade från Karnov.¹³⁵ De har där valts ut genom att avgränsa domarna till domar från samtliga förvaltningsrätter avgjorda år 2018. Anledningen till att jag valt att undersöka domar från samtliga förvaltningsrätter och inte begränsat mig till en eller ett par förvaltningsrätter är för att få en mer tillförlitlig bild av hur begreppet hanteras av förvaltningsrätterna, i såväl större som mindre städer. Sökmetoden har därefter bestått av sökordet ”annat socialt nedbrytande beteende”, för att avgränsa domarna till mål som rör just det rekvisitet.

¹³³ Se avsnitt 1.1.

¹³⁴ Jfr avsnitt 2.3.

¹³⁵ Karnov, <<https://pro.karnovgroup.se/>>.

Efter att ha fått upp en lista med mål rörande rekvisitet avgjorda år 2018 sorterades målen efter nyast först, med start 2018-09-14 då studien inleddes. Då sökningen resulterade i 804 avgöranden, var en ytterligare tidsbegränsning nödvändig. Därför begränsades tidsintervallet till domar avgjorda mellan 2018-09-14 – 2018-07-13, vilket resulterade i 162 domar.

Då denna uppsats behandlar förutsättningarna för beredande av vård enligt LVU sållades de mål som inte rörde detta bort. Som exempel kan nämnas mål som rörde upphörande av pågående tvångsvård, överklaganden av beslut enligt LVU samt mål rörande omedelbart omhändertagande med stöd av 6 § LVU. Kvar återstod då 139 domar. Av dessa avslogs vårdansökan i sju fall¹³⁶, och dessa domar sållades därför bort. Dessa mål ligger alltså inte till grund för undersökningen, men används i viss mån för att exemplifiera vad domstolen menat inte ska utgöra ett socialt nedbrytande beteende. Vidare beslutades det i fyra av fallen¹³⁷ att den unge skulle beredas vård med stöd av enbart 2 § LVU, vilket gjorde att även dessa sållades bort. Jag har även valt att ta bort de sexton mål¹³⁸ där det beslutats att den unge ska beredas vård med stöd av både 2 och 3 §§ LVU, då jag, liksom Schlytter, anser att det kan vara svårt att skilja på de argument som knyts till den unges familjeförhållanden respektive den unges eget beteende.¹³⁹

För att följa Schlytters studie¹⁴⁰ valde jag vidare att avgränsa åldersspannet till 13-17 år. Som en konsekvens av detta beslut sållades 13 domar¹⁴¹ bort då den unge antingen var yngre än 13 år eller över 18 år. Ytterligare ett fall¹⁴² sållades bort då barnet hade skyddade personuppgifter och det därför inte gick att utläsa hur gammalt barnet var. Då denna uppsats fokuserar på rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* sållades även de mål där vård

¹³⁶ Mål 8, mål 38, mål 64, mål 84, mål 103, mål 117, mål 132.

¹³⁷ Mål 43, mål 82, mål 100, mål 130.

¹³⁸ Mål 17, mål 26, mål 28, mål 30, mål 31, mål 37, mål 44, mål 56, mål 67, mål 91, mål 99, mål 118, mål 120, mål 128, mål 138, mål 139.

¹³⁹ Se Schlytter (1999), s. 78.

¹⁴⁰ Se avsnitt 3.2.1.

¹⁴¹ Mål 22, mål 34, mål 36, mål 40, mål 47, mål 70, mål 75, mål 90, mål 93, mål 95, mål 114, mål 129, mål 131.

¹⁴² Mål 112.

enbart dömts ut på rekvisiten missbruk av beroendeframkallande medel och/eller brottslig verksamhet bort, vilket var fallet i åtta mål¹⁴³. Vidare togs två mål¹⁴⁴ bort då det inte gick att utläsa vilket av rekvisiten i 3 § LVU som låg till grund för vårdbeslutet, och ytterligare fem domar¹⁴⁵ sållades bort som en följd av kombinationer av ovan nämnda bortsållningsgrunder. Kvar återstod då 83 domar, rörande 84 barn¹⁴⁶, som ligger till grund för studien. I 50 av dessa domar har vård dömts ut med stöd av enbart rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. I de övriga 33 domarna har vård dömts ut med stöd av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i kombination med något eller bägge av de andra rekvisit som återfinns i 3 § LVU.

Jag anser att antalet domar är lämpligt för undersökningens syfte. Undersökningen avser inte att ge en heltäckande bild av hur domstolarna hanterar rekvisitet i alla mål rörande tvångsvård med stöd av LVU, utan snarare att undersöka eventuella mönster hos domstolarna. En större mängd domar hade kunnat skapa tidsbrist, medan mindre mängd domar inte skulle ge resultatet samma tyngd.

4.2.2 Metod

Undersökningen består av två steg. I det första steget har alla de 83 domar som urvalet resulterat i bearbetats kortfattat. I denna del har undersökningen bestått av att se på vilket/vilka av rekvisiten i 3 § LVU som har legat till grund för beslutet av omhändertagande, för att se om det redan på denna grund föreligger några skillnader mellan könen. Resultatet presenteras i avsnitt 4.3.1. nedan.

Uppsatsens andra steg har varit att mer noggrant bearbeta de 50 mål där vård dömts ut med stöd av enbart den unges socialt nedbrytande beteende. Jag har här, i likhet med Smed men till skillnad från Schlytter¹⁴⁷, valt att bearbeta

¹⁴³ Mål 6, mål 16, mål 21, mål 71, mål 83, mål 107, mål 111, mål 137.

¹⁴⁴ Mål 62, mål 134.

¹⁴⁵ Mål 12, mål 33, mål 39, mål 92, mål 122.

¹⁴⁶ Ett av målen, mål 89, rör två barn.

¹⁴⁷ Jfr kap. 3.

både flickdomarna och pojkdombarna för att undersöka vilka likheter och skillnader som finns mellan dem. I denna del har metoden varit att noggrant läsa ut vilka beteenden som förvaltningsrätterna klassificerat som socialt nedbrytande, för att sedan behandla de beteenden som återfunnits i fler än en dom var för sig. Det är i huvudsak domstolens argumentation för domslutet, d.v.s. domskälen, som kommer att bearbetas och presenteras. De övriga parternas, främst socialnämndens, anförande kommer dock i viss mån att behandlas, när det finns anledning till det. I de fall där parternas anförande används kommer detta att tydligt kunna utläsas i texten. Resultatet av denna undersökning presenteras i avsnitt 4.3.2. Metoden och dispositionen i denna del av undersökningen är uppbyggd på ett liknande sätt som Smeds undersökning, som även den behandlade de mest vanligt förekommande beteendena var för sig.¹⁴⁸ Det ska återigen klargöras att trots att det är de 50 domar där vård dömts ut med stöd av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* som ligger till grund för studien, har även de mål där vårdansökan avslagits använts i viss mån för att undersöka vad domstolen inte ansett utgöra ett socialt nedbrytande beteende.

4.2.3 Etiska överväganden

Då dessa mål är av ytterst känslig karaktär och rör känslig och personlig information är alla domar anonymiserade. Jag har således valt att inte skriva ut någons namn eller andra personuppgifter. I linje med detta har barnens namn vid behov ersatts med ”hon”, ”han”, ”flickan” och ”pojken”, även i citat. Vidare har jag, av respekt för de inblandade och i samförstånd med min handledare Titti Mattsson, valt att inte redogöra för domarnas målnummer. Målen har istället kodats av och benämns här som ”Mål 1”, ”Mål 2” osv. Detta gäller för alla 139 mål som rör beredande av vård med stöd av LVU, alltså även de som sållats bort på grund av ovan nämnda bortsällningsgrunder.

¹⁴⁸ Se Smed (2012), s. 164-171.

4.3 Resultat

4.3.1 Omhändertaganden med stöd av de tre rekvisiten i 3 § LVU

Av de 83 fallen kan det konstateras att det är betydligt vanligare att pojkar omhändertas med stöd av antingen enbart rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* eller med stöd av rekvisitet i kombination med något eller bägge av de andra rekvisiten. Medan 55 av dessa fall rörde pojkar, rörde bara 28 flickor. Pojkarna omhändertogs i 18¹⁴⁹ (33 %) av fallen på grund av en kombination av rekvisiten *missbruk av beroendeframkallande medel* och *något annat socialt nedbrytande beteende*. Motsvarande siffra för flickorna var sju¹⁵⁰ (25 %). Det är alltså något vanligare att pojkar får vård med stöd av denna kombination än flickor. Kombinationerna (1) *brottslig verksamhet* tillsammans med *något annat socialt nedbrytande beteende*, och (2) *missbruk av beroendeframkallande medel* tillsammans med både *brottslig verksamhet* och *något annat socialt nedbrytande beteende* var även dessa överrepresenterade i pojkdomarna. Inga flickdomar hänförde sig till dessa kombinationer, medan fem (9 %) ¹⁵¹ pojkar omhändertogs på grund av *brottslig verksamhet* tillsammans med *något annat socialt nedbrytande beteende*, och tre (5 %) ¹⁵² med stöd av alla tre rekvisiten i 3 § LVU.

Den vanligaste grunden för omhändertagande för såväl flickor som pojkar var dock enbart rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*, även om flickorna var klart överrepresenterade. 29¹⁵³ av pojkarna (53 %) och 21¹⁵⁴ av flickorna (75 %) fick vård på enbart denna grund. Resultatet redovisas i följande diagram där M = missbruk av beroendeframkallande medel, B =

¹⁴⁹ Mål 20, mål 25, mål 41, mål 48, mål 50, mål 55, mål 65, mål 68, mål 73, mål 74, mål 76, mål 77, mål 81, mål 87, mål 102, mål 110, mål 113, mål 136.

¹⁵⁰ Mål 3, mål 9, mål 32, mål 85, mål 89, mål 109, mål 115. Observera dock att mål 89 rör två flickor.

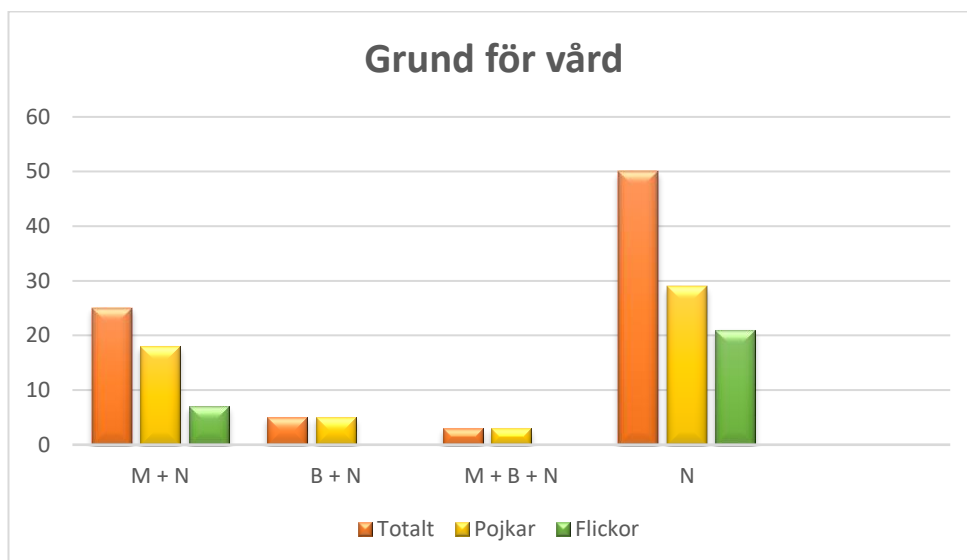
¹⁵¹ Mål 1, mål 23, mål 57, mål 80, mål 105.

¹⁵² Mål 7, mål 66, mål 86.

¹⁵³ Mål 5, mål 11, mål 13, mål 14, mål 19, mål 27, mål 29, mål 45, mål 46, mål 49, mål 51, mål 52, mål 58, mål 59, mål 61, mål 63, mål 69, mål 72, mål 78, mål 94, mål 97, mål 101, mål 106, mål 119, mål 123, mål 124, mål 125, mål 126, mål 127.

¹⁵⁴ Mål 2, mål 4, mål 10, mål 15, mål 18, mål 24, mål 35, mål 42, mål 53, mål 54, mål 60, mål 79, mål 88, mål 96, mål 98, mål 104, mål 108, mål 116, mål 121, mål 133, mål 135.

brottslig verksamhet och N = något annat socialt nedbrytande beteende. Diagrammet finns även i gråskala i Bilaga A.

Diagrammet visar att det är vanligare att pojkar får vård i alla kategorier. Det kan dock konstateras att flickorna är procentuellt överrepresenterade när det kommer till omhändertagande med stöd av enbart rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*, medan pojkarna är procentuellt överrepresenterade i de olika kombinationerna. Den vanligaste grunden för vård för såväl flickorna som pojkarna var dock enbart deras socialt nedbrytande beteende. Nästföljande del kommer att fokusera på just dessa domar för att undersöka hur detta rekvisit ska tolkas enligt förvaltningsrätterna, och om barnets kön har någon påverkan på vilka beteenden som ska anses vara socialt nedbrytande eller inte.

4.3.2 Förvaltningsrätternas tolkningar av rekvisitet något annat socialt nedbrytande beteende

I linje med uppsatsens syfte kommer alltså de 50 domar där barnen omhändertogs enbart på grund av deras socialt nedbrytande beteende att redovisas i det följande. Av dessa fall rör 21 flickor och 29 pojkar. Avsnittet kommer att gå igenom de olika beteenden som av förvaltningsrätterna klassificerats som socialt nedbrytande, för att undersöka vilka beteenden som

förvaltningsrätten har ansett ska anses vara socialt nedbrytande. Det är alltså de beteenden som förvaltningsrätterna själva tagit upp i sina domskäl som är av främst vikt för undersökningen, även om de olika parternas, främst socialnämndens, anföranden i viss mån också kommer att behandlas.

Det kan redan inledningsvis nämnas att de tre vanligaste beteendena återfunna i pojksdomarna är i fallande ordning (1-2) kriminalitet eller misstanke om kriminalitet, samt narkotikabruk, och (3) utåtagerande, aggressivt och våldsamt beteende. Det vanligaste beteendena återfunna i flickdomarna är istället (1) narkotika- och alkoholbruk, (2-3) rymningar och avvikningar, samt umgänge i riskfyllda, kriminella och narkotiska miljöer. Dessa beteenden, tillsammans med de andra beteenden som förvaltningsrätten har menat ska utgöra ett socialt nedbrytande beteende, kommer att behandlas i detta avsnitt för att försöka undersöka eventuella mönster hos domstolarna. I alla mål har domstolen i domskälen beaktat flera beteenden i bedömningen av huruvida barnet har ett socialt nedbrytande beteende. I undersökningen kommer dock alla beteenden och sociala situationer som förekommit i fler än en dom att behandlas var för sig. Avsnitten kommer dels att beskriva i hur många fall beteendet förekommit, dels förklara och exemplifiera beteendet såsom det beskrivs i domskälen, samt i viss mån i socialnämndens utredningar eller i övriga parter anföranden.

4.3.2.1 Utåtagerande beteende

Barnets utåtagerande beteende är ett relativt vanligt förekommande beteende för bägge könen, men överrepresenterat i pojksdomarna. Beteendet återfinns i 18¹⁵⁵ (62 %) av de 29 pojksdomarna och i nio¹⁵⁶ (43 %) av de 21 flickdomarna. I vissa fall har förvaltningsrätterna uttryckligen beskrivit beteendet som utåtagerande, men även aggressivt, våldsamt, hotfullt och manipulerande beteenden räknas här in som ett utåtagerande beteende.

¹⁵⁵ Mål 11, mål 13, mål 19, mål 27, mål 29, mål 45, mål 46, mål 51, mål 52, mål 69, mål 72, mål 78, mål 94, mål 106, mål 119, mål 123, mål 125, mål 127.

¹⁵⁶ Mål 10, mål 42, mål 79, mål 88, mål 96, mål 116, mål 121, mål 133, mål 135.

Beteendet består i det flesta fall, i såväl flickdomarna som pojksdomarna, av ett aggressivt, hotfullt och våldsamt beteende. Det utåtagerande beteendet riktas i vissa fall mot hemmet, i andra fall mot personal och andra ungdomar i skolan, behandlingshem och familjehem. I vissa fall riktas beteendet mot flera av de ovan nämnda personerna. I exempelvis mål 19 konstaterar domstolen att:

”[Pojken] har sedan han kom till Sverige haft ett flertal placeringar vilka samtliga har behövt avslutas som en följd av hans utagerande och aggressiva beteende och då han inte accepterat reglerna. I skolan har han uppvisat liknande beteenden och orosanmälningar har gjorts av de skolor där han varit inskriven då han på olika sätt agerat ut mot elever.”¹⁵⁷

Som tidigare konstaterats¹⁵⁸ har HFD i mål RÅ 2000 ref. 33 avgjort att aggressivt och utåtagerande beteende kan klassificeras som socialt nedbrytande. Var gränsen går för att det utåtagerande beteendet ska kunna klassificeras som ett socialt nedbrytande beteende är dock inte helt klart. I målet hade barnets aggressiva och utåtagerande beteende lett till att han stängts av från olika skolor, inte helt olikt fall 19 ovan, där pojken utåtagerande beteende ledde till att hans placeringar varit tvungna att avslutas. I mål 42 krävdes det polishandräckning för att hantera flickans våldsamma beteende:

”Hon har i samtliga vårdformer fått kraftiga affektutbrott och agerat ut genom att ha sönder saker, men också använt provocerat våld mot både personal och andra ungdomar. Vid flera tillfällen har det krävts polishandräckning för att hantera [hennes] våldsamma beteende.”¹⁵⁹

Även detta får anses vara ett relativt långtgående och kraftigt utåtagerande beteende. Samma sak gäller i mål 94 där pojken hade agerat så hotfullt mot sin mamma med familj att mamman varit tvungen att lämna lägenheten

¹⁵⁷ Mål 19.

¹⁵⁸ Se avsnitt 2.3.2.1.3.

¹⁵⁹ Mål 42.

tillsammans med pojkens yngre syskon för att skydda dem från hans aggressivitet. I en del andra mål är domstolen dock inte lika utförlig i sin beskrivning av det utåtagerande beteendet och konsekvenserna därav. Som exempel kan nämnas beskrivningar som: ”Hon har ett utåtagerande beteende i hemmet”¹⁶⁰, ”(...) [han] har uppvisat ett aggressivt beteende och agerat ut i hemmet, i skolan och hos socialtjänsten”¹⁶¹, och ”Han har lätt blivit aggressiv och våldsamt mot sin omgivning”¹⁶². I ett av fallen tar även domstolen i beaktning att pojken har en skadlig inställning till våld, då han bl.a. ofta ser på videoinspelningar föreställande grovt våld och avrättningar, samt visar upp sådana videor för andra elever på hans skola.¹⁶³

Som ovan konstaterats är det utåtagerande beteendet överrepresenterat i pojksdomarna. De beteenden som har klassificerats som så pass utåtagerande att de är att se som socialt nedbrytande är dock relativt liknande i pojksdomarna som i flickdomarna, främst bestående av ett aggressivt, hotfullt och våldsamt beteende.

4.3.2.2 Kriminalitet

Kriminalitet eller påstådd kriminalitet återfinns i totalt 26 domar och är ett betydligt vanligare beteende hos pojkarna än hos flickorna. 21¹⁶⁴ av domarna hänför sig till pojksdomarna och fem¹⁶⁵ till flickdomarna. Detta innebär att den unges kriminalitet tagits upp som en del av det socialt nedbrytande beteendet i 72 % av pojksdomarna och 24 % av flickdomarna. Som ovan konstaterats¹⁶⁶ är brottslig verksamhet en egen grund för omhändertagande enligt 3 § LVU, men kriminalitet eller brottsliga gärningar som inte når upp till begreppet brottslig verksamhet kan enligt förarbetena klassificeras som *något annat*

¹⁶⁰ Mål 10.

¹⁶¹ Mål 69.

¹⁶² Mål 78.

¹⁶³ Mål 106.

¹⁶⁴ Mål 5, mål 11, mål 13, mål 14, mål 19, mål 27, mål 29, mål 45, mål 46, mål 59, mål 63, mål 69, mål 72, mål 97, mål 101, mål 106, mål 119, mål 123, mål 124, mål 126, mål 127.

¹⁶⁵ Mål 4, mål 42, mål 54, mål 60, mål 116.

¹⁶⁶ Se avsnitt 2.3.2.1.2.

socialt nedbrytande beteende.¹⁶⁷ I sex¹⁶⁸ av fallen, samtliga pojksdomar, prövar domstolen om beteendet kan betecknas som brottslig verksamhet. I fem¹⁶⁹ av fallen konstaterar de sedan tydligt att beteendet inte kan klassificeras som brottslig verksamhet, utan använder istället kriminaliteten som en del av det socialt nedbrytande beteendet. Detta kan exemplifieras med mål 127 där domstolen konstaterar att:

*”[Pojken] är misstänkt för två misshandelsbrott. Det förhållandet kan inte anses innebära att det finns ett kriminellt beteende som är fortlöpande eller så omfattande att det utgör brottslig verksamhet i lagens mening.”*¹⁷⁰

Misshandelsbrotten används sedan som en del av det socialt nedbrytande beteendet istället. I det sjätte fallet är det lite oklart hur domstolen ställer sig till rekvisitet brottslig verksamhet:

*”Även om brottsmisstankarna i dagsläget inte är fullständigt utredda, bedömer förvaltningsrätten att utredningen visar att [pojken] befunnit sig i sammanhang där ett mycket allvarligt brott har begåtts och att han varit delaktig i allvarlig brottslighet. Redan på den grunden är det mycket som talar för att han har ett tydligt behov av vård.”*¹⁷¹

Efter detta går dock domstolen vidare och prövar rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende, och tar där in de allvarliga brottsmisstankarna som är riktade mot pojken som en del av hans socialt nedbrytande beteende.

I vissa fall har den unge inte lagförts för sina brott, utan det som ligger till grund för vårdbeslutet är bl.a. polisanmälningar riktade mot barnet. Detta har i många fall att göra med att den unge inte är tillräckligt gammal för att lagföras för sina brottsliga handlingar. Detta kan exemplifieras med följande stycke från mål 54, som rör en flicka som när domen föll nyligen fyllt 15 år:

¹⁶⁷ Prop. 1989/90:28, s. 109; jfr avsnitt 2.3.2.1.3.

¹⁶⁸ Mål 14, mål 63, mål 72, mål 106, mål 123, mål 127.

¹⁶⁹ Mål 63, mål 72, mål 106, mål 123, mål 127.

¹⁷⁰ Mål 127.

¹⁷¹ Mål 14.

”Även om anmälningarna på grund av hennes låga ålder inte har lett till åtal är det enligt nämndens utredning i flera fall utrett att hon har varit inblandad i dessa händelser. Förvaltningsrätten finner inte skäl att ifrågasätta dessa uppgifter.”¹⁷²

De kriminella handlingar som är vanligast återkommande i pojksdomarna är stöld, narkotikabrott och misshandel. Övriga brott är bl.a. olaga hot, sexuellt ofredande och att ha försökt anlägga bränder. Kriminalitetens frekvens och intensitet varierar, men i en del fall är det väldigt många polisanmälningar som riktats mot barnet. I ett fall har det riktats sex polisanmälningar mot pojken¹⁷³, i ett annat tjugofyra.¹⁷⁴ I ett fall tas det också i beaktning att pojken *”uppvisar en fascination för det kriminella livet.”¹⁷⁵*

Flickdomarna skiljer sig här något från pojksdomarna. Det är nämligen bara i tre av de fem fallen där de kriminella gärningarna som flickan är misstänkt för liknar de gärningarna som begåtts i pojksdomarna.¹⁷⁶ I de två andra flickdomarna är istället den enda kriminella gärningen de är misstänkta för mordbrand på sina respektive HVB-hem¹⁷⁷. I det första fallet var branden en konsekvens av att flickan inte följt de regler gällande alkohol och rökning på boendet.¹⁷⁸ I det andra fallet konstaterar domstolen endast att flickan startat en omfattande brand på boendet och med anledning av detta är misstänkt för mordbrand.¹⁷⁹

4.3.2.3 Olämpligt umgänge

Att barnen umgås i olämpliga kretsar är vanligt förekommande för bägge kön, men klart överrepresenterat i flickdomarna. Av de 29 domarna där det

¹⁷² Mål 54.

¹⁷³ Mål 13.

¹⁷⁴ Mål 97.

¹⁷⁵ Mål 72.

¹⁷⁶ Mål 54, mål 60, mål 116.

¹⁷⁷ HVB står för hem för vård eller boende, och är institutioner inom socialtjänsten som huvudsakligen finns till för barn och ungdomar med sociala problem, se Nationalencyklopedin, *Hem för vård eller boende*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hem-f%C3%B6r-v%C3%A5rd-eller-boende>>, besökt 2018-10-16.

¹⁷⁸ Mål 4.

¹⁷⁹ Mål 42.

framgår att den unge umgås i olämpliga kretsar är 15¹⁸⁰ flickdomar och 14¹⁸¹ pojksdomar. Det innebär att olämpligt umgänge förekommer i 71 % av flickdomarna och i 48 % av pojksdomarna. Miljöerna har i de allra flesta fall bedömts som olämpliga då det förekommer kriminalitet och/eller narkotika. Detta kan exemplifieras med mål 49 där domstolen konstaterar att pojken ”(...) vistats i riskmiljöer där droger och kriminalitet förekommer.”¹⁸²

I pojksdomarna består det olämpliga umgänget i sex¹⁸³ fall av kriminella kretsar och i sju¹⁸⁴ fall av kriminella kretsar där det även förekommer narkotika. I ett fall konstaterar domstolen att pojken umgås i destruktiva kretsar då han har ett umgänge med ett normbrytande beteende och som är kända av polisen.¹⁸⁵ I flickdomarna består den olämpliga miljön främst av kretsar med narkotikaförekomst, eller kretsar med både kriminalitet och narkotikaförekomst. I sju fall anses flickan vistas i en riskmiljö då det förekommer narkotika i kretsen.¹⁸⁶ I ytterligare fem fall anses flickan vistas i en riskmiljö då hon vistas i en miljö där det förekommer både kriminalitet och droger.¹⁸⁷ Endast i ett fall består den olämpliga miljön enbart av kriminella kretsar¹⁸⁸, och i ytterligare två fall konstaterar domstolen endast att flickorna vistas i en riskmiljö utan att varken domstolen eller socialnämnden definierade denna närmare.¹⁸⁹

I många fall kommer uppgifterna om det olämpliga umgänget från polisen, skolan, socialtjänsten, vårdnadshavare eller från barnet självt. Detta gäller för såväl flickor som pojkar.

¹⁸⁰ Mål 2, mål 10, mål 18, mål 35, mål 53, mål 54, mål 60, mål 79, mål 88, mål 98, mål 104, mål 108, mål 121, mål 133, mål 135.

¹⁸¹ Mål 5, mål 14, mål 19, mål 29, mål 46, mål 49, mål 51, mål 58, mål 59, mål 63, mål 72, mål 97, mål 101, mål 126.

¹⁸² Mål 49.

¹⁸³ Mål 5, mål 29, mål 51, mål 59, mål 63, mål 72.

¹⁸⁴ Mål 19, mål 46, mål 49, mål 58, mål 97, mål 101, mål 126.

¹⁸⁵ Mål 14.

¹⁸⁶ Mål 2, mål 35, mål 53, mål 98, mål 104, mål 108, mål 121.

¹⁸⁷ Mål 10, mål 18, mål 54, mål 60, mål 133.

¹⁸⁸ Mål 88.

¹⁸⁹ Mål 79, mål 135.

4.3.2.4 Narkotika- och alkoholbruk

Som tidigare konstaterats är det vanligast återfunna beteendet i flickdomarna narkotika- eller alkoholbruk.¹⁹⁰ I 17¹⁹¹ av de 21 (81 %) flickdomarna ingår den unges bruk eller påstådda bruk i bedömningen om flickans socialt nedbrytande beteende. Motsvarande siffra för pojkarna är 19¹⁹² av 29 (66 %). Som tidigare konstaterats¹⁹³ är missbruk av beroendeframkallande medel en egen grund för omhändertagande med stöd av 3 § LVU. I dessa domar har därför den unges bruk inte ansetts nå upp till begreppet missbruk, utan används istället som en del i den unges socialt nedbrytande beteende. I sju¹⁹⁴ av de 36 fallen utreder domstolen först om den unges bruk ska ses som ett missbruk av beroendeframkallande medel som det framgår av 3 § LVU. I alla sju fall kommer domstolen dock fram till att bruket inte kan ses som ett sådant missbruk som avses i 3 § LVU. Detta kan exemplifieras med följande stycke:

*”Förvaltningsrätten finner att det som framkommit om [pojken] användning av narkotika är oroväckande. Vid bedömningen av om det finns förutsättningar för vård enligt LVU är emellertid omständigheterna vid tidpunkten för domstolens prövning av särskild vikt. Enligt förvaltningsrättens mening finns det inga konkreta omständigheter som utvisar att missbruket är av sådan omfattning och att det pågått så länge att missbruket i sig kan anses utgöra påtaglig risk för [pojken] hälsa och utveckling på det sätt som avses i 3 § LVU.”*¹⁹⁵

Den vanligaste drogen för såväl flickorna som pojkarna är cannabis, följt av amfetamin och Tramadol¹⁹⁶. För att narkotikabruk ska bli aktuellt för bedömningen om huruvida barnet uppvisar ett socialt nedbrytande beteende verkar det inte krävas något omfattande bruk. I vissa fall finns det bara en

¹⁹⁰ Se ovan avsnitt 4.3.2.

¹⁹¹ Mål 2, mål 4, mål 10, mål 15, mål 18, mål 24, mål 35, mål 53, mål 54, mål 60, mål 88, mål 96, mål 98, mål 104, mål 108, mål 121, mål 133.

¹⁹² Mål 13, mål 19, mål 29, mål 45, mål 46, mål 49, mål 51, mål 52, mål 58, mål 94, mål 97, mål 101, mål 119, mål 123, mål 124, mål 125, mål 126, mål 127.

¹⁹³ Se avsnitt 2.3.2.1.1.

¹⁹⁴ Mål 2, mål 11, mål 13, mål 104, mål 108, mål 123, mål 127.

¹⁹⁵ Mål 13.

¹⁹⁶ Tramadol är ett narkotikaklassat smärtlindrande läkemedel, som har delvis liknande effekt som morfin, se 1177 Vårdguiden, *Tramadol*, <<https://www.1177.se/Skane/Fakta-och-rad/Lakemedel-A-O/Tramadol/>>, besökt 2018-10-18.

misstanke om att barnet brukat narkotika, i andra fall har barnet berättat att de testat narkotika en gång eller har uppvisat positivt på drogtest vid något tillfälle. Detta gäller både för flick- och pojksdomarna.

Något som dock skiljer sig mellan könen är domstolens och socialnämndens resonemang kring alkoholbruk. I åtta¹⁹⁷ av de 21 flickdomarna (38 %) menar socialnämnden i sitt anförande att flickorna brukar alkohol, ibland i kombination med narkotika. I sex av dessa tas alkoholen upp av domstolen som en omständighet som gör att det föreligger ett socialt nedbrytande beteende.¹⁹⁸ Vad gäller pojkarna tas alkohol upp i socialnämndens anförande i fyra av de 29 pojkdomarna (14 %).¹⁹⁹ Av dessa bedömer domstolen i två fall att alkoholbruket ska beaktas i helhetsbedömningen av det socialt nedbrytande beteendet.²⁰⁰ I ytterligare en dom konstaterar domstolen att omständigheterna i domskälet, och det som i övrigt framkommit om pojken, innebär att han har ett socialt nedbrytande beteende. Pojkens alkoholbruk nämns inte specifikt i domskälen, men framgår av socialnämndens utredning som domstolen hänvisar till.²⁰¹

4.3.2.5 Avvikningar, rymningar och vagabonderande livsstil

Avvikningar och rymningar förekommer i totalt 26 av de 50 domarna. 15²⁰² av dessa återfinns i flickdomarna och 11²⁰³ i pojkdomarna. Detta innebär att avvikningar förekommer i 71 % av flickdomarna och i 38 % av pojkdomarna. Avvikningarna sker från både föräldrahem, HVB-hem och familjehem. I vissa av domarna specificerar domstolen något hur länge barnet varit borta.²⁰⁴ I andra domar uttalar sig domstolen mer abstrakt om avvikningarna, med formuleringar som: ”Av nämndens utredning framkommer att [flickan]

¹⁹⁷ Mål 4, mål 10, mål 35, mål 53, mål 60, mål 96, mål 98, mål 108.

¹⁹⁸ Mål 4, mål 35, mål 60, mål 96, mål 98, mål 108.

¹⁹⁹ Mål 45, mål 101, mål 119, mål 125.

²⁰⁰ Mål 101, mål 125.

²⁰¹ Mål 45.

²⁰² Mål 2, mål 4, mål 10, mål 15, mål 18, mål 35, mål 53, mål 60, mål 79, mål 96, mål 98, mål 104, mål 108, mål 121, mål 133.

²⁰³ Mål 11, mål 19, mål 29, mål 46, mål 49, mål 51, mål 61, mål 97, mål 123, mål 124, mål 125.

²⁰⁴ Mål 2, mål 10, mål 29, mål 97.

*regelbundet avviker från hemmet*²⁰⁵, ”(...) han har vid tillfälle avvikit från placeringen”²⁰⁶, och ”Under sina placeringar har hon vid ett flertal tillfällen avvikit och varit borta under långa perioder (...)”²⁰⁷. I två fall anser även domstolen att barnen på grund av sina avvikningar har en vagabonderande livsstil.²⁰⁸

Av de domar där domstolen närmre specificerar tiden på avvikningarna framgår det att det kan röra sig om olika långa tidsperioder, både för flickor och pojkar. I ett fall framgår det att pojken varit avviken under sammanlagt 2,5 månaders tid.²⁰⁹ I ett annat fall konstaterar domstolen att pojken varit borta från hemmet under flera dygn utan att hans föräldrar kunnat nå honom.²¹⁰ I det tredje fallet har flickan varit borta flera dagar utan att höra av sig,²¹¹ och i ett fjärde fall har flickan vid tre tillfällen varit borta i över en natt.²¹²

I vissa fall utreder även domstolen vad den unge har gjort under avvikningarna. I sex av fallen, varav fem rör flickor, gör domstolen en tydlig koppling mellan avvikningarna och umgänge i olämpliga miljöer.²¹³ Detta kan exemplifieras med mål 60 där domstolen konstaterar att:

*”Av nämndens utredning framkommer att [flickan] regelbundet avviker från hemmet. Det finns vidare uppgifter om att hon vid dessa tillfällen befinner sig i riskmiljöer med alkohol, droger och narkotika.”*²¹⁴

I ett fall framkommer det vidare att flickan varit avviken under längre perioder, och nyligen under en sådan avvikelse varit i Tyskland.²¹⁵ I ett annat fall lägger domstolen vikt vid att flickan vid samtliga avvikningstillfällen druckit alkohol, vistats på olika platser i Sverige och ibland inte vetat var hon

²⁰⁵ Mål 60.

²⁰⁶ Mål 46.

²⁰⁷ Mål 121.

²⁰⁸ Mål 18, mål 124.

²⁰⁹ Mål 29.

²¹⁰ Mål 97.

²¹¹ Mål 10.

²¹² Mål 2.

²¹³ Mål 2, mål 49, mål 53, mål 60, mål 121, mål 133.

²¹⁴ Mål 60.

²¹⁵ Mål 108.

har befunnit sig.²¹⁶ Domstolen konstaterar även i ett fall att pojken använt droger två till tre gånger i veckan under tiden han varit avviken.²¹⁷ I ytterligare ett fall konstaterar domstolen att det finns uppgifter om att pojken under den långa avvikningen ibland övernattat i källarförråd.²¹⁸

4.3.2.6 Bristande skolgång

En annan omständighet som är relativt vanligt förekommande i såväl pojkskolorna som flickskolorna är den unges bristande skolgång. Detta förekommer i 15²¹⁹ (52 %) av de 29 pojkskolorna och i 12²²⁰ (57 %) av de 21 flickskolorna. Det är alltså ungefär lika vanligt förekommande hos pojkarna som hos flickorna.

Hur stor skolfrånvaro som krävs för att det ska kunna räknas som ett socialt nedbrytande beteende är inte helt uppenbart, men det framstår som att det krävs en relativt omfattande frånvaro för såväl flickor som pojkar. I mål 60 konstaterar domstolen att flickan under hela högstadietiden haft en mycket hög skolfrånvaro, och att hon under årskurs nio knappt varit i skolan alls. I mål 108 framgår det att flickan ”*försummat sin skolgång på ett sådant sätt att hon inte kan slutföra sin utbildning om det fortsätter.*”²²¹ I mål 51 har pojken en skolfrånvaro på 47 %, och i mål 5 har pojken en skolfrånvaro på 25 %. I fyra mål konstaterar domstolen vidare att barnen saknar en fungerande sysselsättning, eller att de är i behov av en sådan.²²²

I två av fallen²²³, bägge rörande pojkar, har barnen blivit avstängda från skolan. I det första fallet konstaterar domstolen att pojken ”*(...) befriats från skolplikt på grund av att han av skolpersonal bedömts utgöra en fara för sig*

²¹⁶ Mål 96.

²¹⁷ Mål 19.

²¹⁸ Mål 29.

²¹⁹ Mål 5, mål 19, mål 45, mål 46, mål 49, mål 51, mål 52, mål 59, mål 69, mål 72, mål 101, mål 106, mål 123, mål 126, mål 127.

²²⁰ Mål 10, mål 24, mål 54, mål 60, mål 79, mål 88, mål 96, mål 104, mål 108, mål 121, mål 133, mål 135.

²²¹ Mål 108.

²²² Mål 24, mål 59, mål 60, mål 126.

²²³ Mål 106, mål 127.

själv och andra genom att vara i skolan.”²²⁴ I det andra framgår det att pojken blivit avstängd från skolan på grund av våldsanvändning mot en annan elev.²²⁵

4.3.2.7 Relationer, sexuellt beteende och sexuella övergrepp

En annan faktor som tas upp i några av domarna är omständigheter rörande relationer, sexuellt beteende och sexuella övergrepp/utnyttjanden. I ett fall, rörande en 15-årig flicka, framkommer det i domskälen att flickan vistas i riskfyllda miljöer och att det finns en oro för att hon utnyttjas till följd av detta. På vilket sätt denna utnyttjning skulle tas i uttryck framgår dock varken av domstolen eller socialnämnden.²²⁶ Sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp av barnet förkommer även i två andra fall. I det första fallet, som rör en 14-årig pojke, menar socialnämnden att det finns starka misstankar om att pojken säljer sexuella tjänster, och att det inte kan uteslutas att han blivit sexuellt utnyttjad. Domstolen tar dock inte upp detta i sin bedömning om pojkens vårdbehov, utan konstaterar enbart att pojken har ett socialt nedbrytande beteende bestående av andra omständigheter.²²⁷ I det andra fallet, som rör en 15-årig flicka, finns det uppgifter om att flickan eventuellt blivit utsatt för sexuella övergrepp, något som flickan själv förnekar men som domstolen ändå verkar ta hänsyn till i bedömningen av huruvida det föreligger ett socialt nedbrytande beteende.²²⁸

I två andra fall, bägge rörande flickor, har socialnämnden i sin vårdansökan lagt vikt vid flickornas sexuella beteende. I det första fallet, som rör en 16-årig flicka, menar socialnämnden att flickan har ett sexuellt gränslöst beteende, ett destruktivt umgänge och att hon umgås med äldre killar. Det framkommer även att flickan har en pojkvän med drog- och beteendeproblem och som har varit placerad på institution. Flickan själv menar att hon inte alls har ett sexuellt gränslöst beteende, och att hon inte länge har någon relation

²²⁴ Mål 106.

²²⁵ Mål 127.

²²⁶ Mål 133.

²²⁷ Mål 61.

²²⁸ Mål 53.

med pojkvännen. Domstolen tar i sin bedömning inte explicit upp påståendet om det sexuellt gränslösa beteendet, men lägger i bedömningen in att hon har umgåtts med äldre män som varit inblandade i viss kriminalitet.²²⁹ I det andra fallet menar socialnämnden att den 17-åriga flickan har ett destruktivt förhållande till sex, och att flickan själv uttryckt att hon inte kan säga nej och därför haft många olika sexuella relationer trots att hon egentligen inte vill. Flickan själv menar själv att detta främst var aktuellt förra vintern. På denna punkt konstaterar domstolen i sin bedömning enbart att flickan hamnat i mycket utsatta situationer. Om domstolen här syftar på situationer som kopplar till flickans påstådda destruktiva relation till sex eller till någon annan omständighet som inte tagits med i domen är oklart då domstolen inte förtydligar ytterligare vilka dessa situationer är. Möjligtvis skulle det dock kunna ha en koppling till flickans sexuella beteende, då inget annat framgår av varken domstolens bedömning eller av parternas talan.²³⁰

I ett annat fall, mål 24, består den huvudsakliga delen av förvaltningsrättens domskäl av en redogörelse för en 16-årig flickas destruktiva förhållande med en 24-årig pojkvän. Flickan bor tillsammans med pojkvännen, och enligt socialnämnden har hon själv uppgett att pojkvännen är kontrollerande och manipulativ. Flickan ska även till hennes vårdnadshavare ha uppgett att hon stannat kvar hos pojkvännen då han annars hotat att ta sitt liv. Domstolen konstaterar att flickan själv beskrivit pojkvännen som impulsiv, manipulerande och kontrollerande, samt att det finns uppgifter om att pojkvännen uppvisat självskadebeteende och att flickans eget självskadebeteende påverkas av relationen, och menar därför att: ”(...) *relationen med pojkvännen är mycket destruktiv för [flickan].*”²³¹

Endast i två pojkdomar tar domstolen upp de ungas sexuella beteende. I ett fall konstateras det att pojken är misstänkt för sexuellt ofredande, vilket inte behandlas mer djupgående utan tas endast upp i samband med de andra brott

²²⁹ Mål 10.

²³⁰ Mål 35.

²³¹ Mål 24.

som pojken är misstänkt för.²³² I ett annat fall konstaterar domstolen att pojken har ett normbrytande sexuellt beteende som tas i uttryck i att han: ”(...) tittat på pornografi under skoltid, däribland på lektioner, samt att han vid upprepade tillfällen haft sexuella video- och telefonsamtal på öppen plats och inför andra.”²³³ Domstolen lägger i målet även vikt vid att pojken gett uttryck för en negativ kvinnoyn då han bl.a. inte velat ha kvinnliga lärare och uttryckt att det är godtagbart för en man att döda sin flickvän om hon pratar med andra män.²³⁴

4.3.2.8 Psykisk ohälsa

I några mål tas även omständigheter kopplade till barnets psykiska och fysiska ohälsa upp. I åtta fall framkommer det av en eller flera parter i målet att den unge lider av en vagt beskriven psykisk ohälsa, som i vissa fall tar sig i uttryck i självskadebeteende. Av dessa åtta avgöranden återfinns sex²³⁵ i flickdomarna och två²³⁶ i pojkdombarna. Den gemensamma nämnaren för dessa domar är att domstolen inte alls nämner den unges psykiska ohälsa i bedömningen av huruvida det föreligger ett socialt nedbrytande beteende. I två av fallen beaktar dock domstolen den psykiska ohälsan i riskbedömningen,²³⁷ och i ett annat i frivillighetsbedömningen.²³⁸

I vissa andra fall tar domstolen dock med barnets psykiska ohälsa i beaktning i bedömningen. I två av målen framkommer det att den unge inte tar ansvar för sin psykiska hälsa. I det första målet, som rör en femtonårig pojke, konstaterar domstolen att pojken inte går till sina planerade möten på Barn- och ungdomspsykiatri (BUP).²³⁹ I det andra målet framgår det att en sjuuttonårig flicka valt att inte fullfölja en utredning gällande hennes psykiska hälsa.²⁴⁰ I tre andra mål konstaterar domstolen i sin bedömning av huruvida

²³² Mål 46.

²³³ Mål 106.

²³⁴ Mål 106.

²³⁵ Mål 10, mål 35, mål 53, mål 98, mål 104, mål 135.

²³⁶ Mål 58, mål 101.

²³⁷ Mål 53, mål 104, jfr avsnitt 2.3.2.2.

²³⁸ Mål 135, jfr avsnitt 2.3.1.

²³⁹ Mål 27.

²⁴⁰ Mål 15.

det föreligger ett socialt nedbrytande beteende att barnen, en flicka och två pojkar, på något sätt mår psykiskt dåligt, har kognitiva svårigheter som måste utredas ytterligare eller lider av självskaadebeteende.²⁴¹

I 18 av de 50 domarna framkommer det att barnet har någon typ av psykisk diagnos, där diagnosen ADHD är den klart mest förekommande. 11²⁴² av dessa återfinns i pojksdomarna, och sju²⁴³ i flickdomarna. Detta innebär att en sådan diagnos återfinns i 41 % av pojksdomarna och i 33 % av flickdomarna. Som ovan konstaterats²⁴⁴ har HFD år 2010 avgjort att beteenden som är att betrakta som symptom på ett psykiskt funktionshinder inte kan omfattas av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. I 11²⁴⁵ av de 18 domarna konstaterar domstolen tydligt att den unges beteende inte enbart kan betraktas som ett symptom på en psykiatrisk funktionsnedsättning och att ett omhändertagande enligt LVU därmed ändå kan bli aktuellt. Detta kan exemplifieras med mål 4, där en flicka har diagnoserna ADHD och depression, och där domstolen konstaterar att:

*”I målet har inte heller framkommit något som ger stöd åt uppfattningen att [flickans] beteende i huvudsak är symtom på en psykisk störning (jfr RÅ 2010 ref. 24).”*²⁴⁶

I de övriga sju²⁴⁷ målen tar domstolen inte över huvud taget upp diagnosen i domskälen, mer än att det i två²⁴⁸ fall, som redogjorts för ovan, i bedömningen om huruvida det föreligger ett socialt nedbrytande beteende tas i beaktning att barnen inte fullföljt en utredning gällande dess psykiska hälsa, eller inte tagit sin ADHD-medicin och inte gått på sina planerade möten på BUP.

Det ska även noteras att psykisk ohälsa och psykiska funktionshinder figurerar i två av de avslagna domarna, och där använts som grund för att

²⁴¹ Mål 24, mål 46, mål 61.

²⁴² Mål 27, mål 29, mål 51, mål 52, mål 63, mål 72, mål 94, mål 97, mål 101, mål 125, mål 126.

²⁴³ Mål 2, mål 4, mål 15, mål 18, mål 60, mål 79, mål 96.

²⁴⁴ Se avsnitt 2.3.2.1.3.1.

²⁴⁵ Mål 2, mål 4, mål 29, mål 51, mål 52, mål 60, mål 63, mål 72, mål 96, mål 97, mål 126.

²⁴⁶ Mål 4.

²⁴⁷ Mål 15, mål 18, mål 27, mål 79, mål 94, mål 101, mål 125.

²⁴⁸ Mål 15, mål 27.

avslå socialnämndens ansökan om vård. I mål 103, som rör en 15-årig flicka som uppvisat ett självskaдебeteende, konstaterar domstolen att:

”Eftersom [flickans] självskaдебeteende är att se som symtom på hennes psykiska ohälsa, och inte ett socialt nedbrytande beteende i lagens mening, kan det inte ligga till grund för vård med stöd av 3 § LVU.”²⁴⁹

Vidare konstaterar domstolen i mål 132, rörande en 15-årig pojke som har umgåtts i ett olämpligt umgänge, druckit alkohol och brukat droger, att:

”Det har skett tydliga förbättringar i [pojken] beteende sedan han har fått hjälp med att hantera sin psykiska problematik. Det beteende som [pojken] har uppvisat är enligt förvaltningsrätten mot denna bakgrund i huvudsak att betrakta som symtom på hans psykiska funktionshinder. [Pojkens] beteende är därmed inte att hänföra till sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU.”²⁵⁰

Det framstår alltså som att HFD:s avgöranden gällande tillämpningen av LVU för barn med psykisk problematik har fått ett visst genomslag.

4.4 Sammanfattande kommentarer

Undersökningen har syftat till att undersöka vilka beteenden förvaltningsrätterna anser kan klassificeras som ett socialt nedbrytande beteende, samt om domstolarna gör någon skillnad på vad som kan anses vara ett socialt nedbrytande beteende mellan könen. Undersökningen visar att förvaltningsrätten beaktar ett flertal olika beteenden i sina bedömningar om huruvida det föreligger ett socialt nedbrytande beteende. Några av de vanligast förekommande beteendena har varit narkotika- och alkoholbruk, olämpligt umgänge, skolfrånvaro samt utåtagerande och aggressivt beteende. De vanligaste förekommande beteendena i pojksdomarna har varit *kriminalitet, narkotikabruk* samt *utåtagerande beteende*. Motsvarande beteenden i flickdomarna har varit *narkotika- och alkoholbruk, avvikningar* och *umgänge i olämpliga miljöer*. Det ska även poängteras att vissa beteenden

²⁴⁹ Mål 103.

²⁵⁰ Mål 132.

och sociala omständigheter som t.ex. bristande skolgång har varit ungefär lika vanligt förekommande hos flickor som hos pojkar.

Trots att de vanligast återkommande beteendena mellan könen till stor del skiljer sig åt visar inte undersökningen på några tydliga mönster på att sakomständigheterna bedöms olika beroende på barnets kön. I många fall varierar intensiteten och varaktigheten av beteendena mellan målen, men jag har inte kunnat fastställa några konkreta mönster som indikerar att variationerna är könsstyrda. För samtliga beteenden verkar socialnämnden istället beakta ungdomarna relativt könsneutralt utifrån beskrivningen av beteendena. Detsamma gäller för domstolen som i de flesta fall förefaller bedöma sakomständigheterna på ett könsneutralt sätt utifrån socialnämndens anföranden. Ett beteende som dock avviker något från den annars könsneutrala hållningen hos socialnämnden är barnets alkoholbruk. Undersökningen har visat att alkoholbruk är en betydligt vanligare grund för tvångsomhändertagande med stöd av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* för flickor än för pojkar, samt att uppgifter om alkoholbruk figurerar i större utsträckning i socialnämndens anförande i flickdomarna än i pojksdomarna. En förklaring till detta skulle givetvis kunna vara att flickor i åldern 13-17 år dricker mer alkohol än pojkar i samma ålder. En rapport gjord av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) år 2017 visar dock att unga flickor visserligen konsumerar mer alkohol än unga pojkar, men att skillnaden mellan könen inte är alls lika stor som den empiriska studien gett intryck av. Enligt rapporten uppgav 43 % av flickorna i årskurs 9 och 37 % av pojkarna att de var alkoholkonsumenter. Denna skillnad jämnade sedan ut sig i årskurs 2 på gymnasiet där 76 % av flickorna och 73 % av pojkarna uppgav att de var alkoholkonsumenter.²⁵¹ Att skillnaden mellan könen i denna undersökning är så mycket större skulle visserligen kunna bero på att just dessa flickor konsumerat mer alkohol än

²⁵¹ Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, *Skolelevs drogvanor 2017 – CAN rapport 170*, <https://www.can.se/contentassets/ecfd5e3001d842ada7bdcfcc941bb15b/skolelevs-drogvanor-2017.pdf?fbclid=IwAR1ZCX6n6rXp3sRAGYtJkHcilsIQ4aFS3ragTxhHzc_NJFgvOCDABor7CaE>, s. 15f.

just dessa pojkar. Den stora diskrepansen mellan CAN:s siffror och siffrorna från denna undersökning kan dock tyda på att socialnämnden är mer benägen att ta med alkoholkonsumtionen i sina bedömningar av huruvida det föreligger ett vårdbehov i fall som rör flickor.

Ytterligare en kategori som sticker ut något är kategorin relationer, sexuellt beteende och sexuella övergrepp. Dessa beteenden och omständigheter har i större utsträckning återfunnits i flickdomarna. Detta skulle möjligen kunna bero på att unga flickor oftare hamnar i sexuellt utsatta situationer än unga pojkar. Vi kan dock se att när två relativt liknande fall, varav det första rör en pojke som enligt socialnämnden misstänks sälja sexuella tjänster och utnyttjas sexuellt²⁵², och det andra rör en flicka som enligt socialnämnden eventuellt har utsatts för övergrepp²⁵³, beaktar domstolen bara den sexuella omständigheten i flickdomen. Detta trots att pojken misstänks prostituera sig, vilket är ett av de exempel på socialt nedbrytande beteende som behandlats i förarbetena.²⁵⁴ Detta kan ge en indikation på att domstolen faktiskt i viss mån gör skillnad mellan könen vid tillämpningen av rekvisitet vid omständigheter som rör barnets kropp och sexualitet.

²⁵² Mål 61.

²⁵³ Mål 53.

²⁵⁴ Jfr avsnitt 2.3.2.1.3.

5 Analys

5.1 Inledning

Uppsatsens övergripande syfte har varit att analysera rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU i relation till barnets kön. Detta avslutande kapitel syftar till att analysera lagstiftningen och tillämpningen av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i förhållande till barnets kön. Detta kommer att göras ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv, utifrån uppsatsens sista frågeställning: *Om skillnader i tillämpning mellan flickor och pojkar finns, vilka problem ur formell rättssäkerhetssynpunkt kan dessa skillnader ge upphov till?* Som tidigare konstaterats har rekvisitet länge varit omdebatterat och flera problem med dess vaga formulering har uppmärksamats. Utöver detta har uppsatsen utgått från ett omfattande material där flera aspekter kunnat problematiseras och analyseras. I linje med uppsatsens syfte är det dock könsaspekten och den formella rättssäkerheten som kommer att stå i fokus. Analysen kommer därmed ha sin utgångspunkt i de könsskillnader som den empiriska undersökningen gett uttryck för och fokusera på dessa skillnader sett till likhets- och objektivitetsprincipen och kravet på förutsebarhet.

Kapitlet är uppdelat i fyra avsnitt. I detta första, inledande avsnitt påminns läsaren om uppsatsens syfte och analyserande frågeställning. I det kommande avsnittet kommer en återkoppling till uppsatsens första och andra frågeställning att göras. Avsnittet fokuserar på informationen rörande gällande rätt som framkom av uppsatsens andra kapitel och ställer sedan denna mot resultatet av den empiriska undersökningen från kapitel fyra för att utröna om det finns någon diskrepans mellan gällande rätt och tillämpningen i underrätterna. Detta görs för att ytterligare underbygga analysen då det efterföljande avsnittet bl.a. kommer att undersöka om denna diskrepans skiljer sig åt mellan könen. Analysens tredje avsnitt utgår från informationen som framkommit av besvarandet av uppsatsens tredje och fjärde frågeställning. Avsnittet besvarar uppsatsens analyserande

frågeställning genom att fokusera på de könsskillnader i tillämpningen som den empiriska undersökningen gett uttryck för och analysera dessa utifrån kravet på likabehandling samt kravet på förutsebarhet. Vad gäller kravet på likabehandling kommer fokus att ligga på den relativt könsneutrala hållningen hos såväl socialnämnden som domstolarna som den empiriska undersökningen gett uttryck för. Avsnittet kommer även att analysera de avvikelser från det annars könsneutrala förhållningssättet, gällande alkohol och beteenden kopplade till sexualitet och relationer, som undersökningen gett uttryck för. Vad gäller kravet på förutsebarhet kommer fokus att ligga på diskrepansen mellan lagstiftningen och tillämpningen. Det kommer här att argumenteras för att denna diskrepans är större i flickdomarna, vilket gör att det i dessa domar finns en större brist på förutsebarhet. Analysen innehåller även ett avslutande avsnitt där resultaten och slutsatserna från de tidigare avsnitten sammanfattas och vägar ur dilemmat diskuteras.

5.2 Hur tolkas rekvisitet av underrätterna?

5.2.1 Inledning

Som ovan konstaterats syftar uppsatsen till att analysera rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU i relation till barnets kön. Vidare syftar uppsatsen till att analysera eventuella skillnader i rättstillämpningen av rekvisitet mellan könen ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv. För att kunna uppnå syftet behöver dock diskrepansen mellan å ena sidan rekvisitets lagtext med tillhörande förarbeten och vägledande praxis, och å andra sidan förvaltningsrätternas tillämpning därav, att undersökas. I det följande avsnittet kommer därför informationen från uppsatsens andra kapitel att ställas mot resultatet av den empiriska undersökningen i fjärde kapitlet för att analysera hur förvaltningsrätternas tolkningar av rekvisitet förhåller sig till gällande rätt. Resultatet från detta avsnitt kommer sedan att analyseras vidare i avsnitt 5.3.3. där det kommer att undersökas om diskrepansen skiljer sig åt mellan könen.

5.2.2 Rekvisitet utifrån gällande rätt

Utifrån uppsatsens första två frågeställningar *Vilka är de rättsliga förutsättningarna för att tvångsvårda ett barn med stöd av 3 § LVU?* samt *Vad innebär rekvisitet något annat socialt nedbrytande beteende i 3 § LVU enligt lagtext, förarbeten, vägledande praxis och doktrin?* kan följande slutsatser dras. Undersökningen i kapitel två visar att ett barn kan vårdas med stöd av 3 § LVU om det föreligger ett vårdbehov kopplat till den unges beteende och detta beteende utgör en påtaglig risk för att den unges hälsa och utveckling skadas. Ytterligare krav är att samtycke för behövlig vård saknas, och att barnets bästa ska vara avgörande. Vad gäller rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* framgår det att rättsläget innehåller vissa riktlinjer, men även vissa oklarheter. De riktlinjer som finns angående rekvisitet är lagstiftarens exempel på vad som kan utgöra ett socialt nedbrytande beteende, samt HFD:s avgöranden i frågan.²⁵⁵ HFD har även uttalat att exemplen från förarbetena inte är uttömmande, men på senare år även tillagt att tillämpningen av 3 § LVU inte får ”sträckas utöver vad som en rimlig tolkning av ordalydelsen av paragrafen kan anses innefatta”²⁵⁶. HFD har även klargjort att ett beteende inte kan klassificeras som socialt nedbrytande endast på den grund att den unge utsätter sig för en risk.²⁵⁷ Detta innebär att det inte är helt klarlagt vilka beteenden som kan vara att anse som socialt nedbrytande, men att domstolen i sin tolkning av rekvisitet måste hålla sig inom en rimlig tolkning av ordalydelsen av rekvisitet. Frågan som följer blir då hur underrätternas tolkningar av rekvisitet förhåller sig till de riktlinjer som satts upp av lagstiftaren och HFD?

²⁵⁵ Exempelen på socialt nedbrytande beteende från förarbetena är att den unge begår enstaka allvarligare brott som inte kan kategoriseras som brottslig verksamhet, prostituerar sig, uppträder på sexklubb eller vistas i olämpliga miljöer. Vidare har HFD avgjort att ett utåtagerande beteende kan vara ett socialt nedbrytande beteende. För mer information, se avsnitt 2.3.2.1.3.

²⁵⁶ HFD 2015 ref. 7.

²⁵⁷ Se avsnitt 2.3.2.1.3.

5.2.3 Förvaltningsrätternas bedömningar utifrån förarbetena och vägledande praxis

Av den empiriska undersökningen i kapitel fyra framgår att förvaltningsrätterna beaktar ett flertal olika beteenden i sin bedömning av huruvida det föreligger ett socialt nedbrytande beteende. Fyra vanligt återkommande beteenden i den empiriska studien var kriminalitet, narkotika- och alkoholbruk, olämpligt umgänge och utåtagerande beteende. Dessa beteenden får enligt förarbetena och praxis från HFD anses ligga inom ramen för rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*.²⁵⁸ Medan kriminalitet och utåtagerande beteende återfanns oftare i pojksdomarna, återfanns narkotika- och alkoholbruk och olämpligt umgänge oftare i flickdomarna.

Två andra vanligt förekommande beteenden i undersökningen var avvikningar och skolfrånvaro. Medan skolproblematiken var relativt lika vanligt förekommande mellan könen, var avvikningar i denna studie klart överrepresenterat i flickdomarna. Det är oklart om dessa beteenden kan anses vara socialt nedbrytande i lagens mening. Kammarrätterna har menat att såväl skolfrånvaro som avvikningar kan anses vara ett socialt nedbrytande beteende, men denna tolkning har inte prövats av HFD. Vidare har Socialstyrelsen i dess allmänna råd om tillämpningen av LVU påpekat att skolfrånvaro inte kan anses ligga inom ramen för rekvisitet.²⁵⁹ Jag menar därför att det inte är klarlagt huruvida dessa beteenden ska vara att se som socialt nedbrytande enligt lagens mening. Det ska dock poängteras att dessa beteenden aldrig ensamt legat till grund för beslutet om omhändertagande i den empiriska studien, utan har tagits upp i en samlad bedömning av flera olika beteenden.

Vad gäller den unges psykiska ohälsa kan det konstateras att det inte framgår av förarbetena att denna omständighet skulle vara att se som ett socialt nedbrytande beteende. Vidare kan vi från den empiriska studien dra slutsatsen

²⁵⁸ Jfr avsnitt 2.3.2.1.3.

²⁵⁹ Se avsnitt 2.3.2.1.3.

att HFD:s domar RÅ 2010 ref. 24 samt Regeringsrättens dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08 har fått ett visst genomslag, då domstolen i vissa fall avslagit vårdansökan på grund av den unges psykiska problematik och i andra fall uttryckligen tagit ställning till HFD:s avgöranden.²⁶⁰ Dock framkom det i undersökningen att domstolen i vissa fall tar barnets psykiska mående i beaktning. Bland dessa fall har fördelningen mellan könen varit tämligen jämn.

Vidare framgick det av undersökningen att den unge i åtta mål, där barnet i övervägande del varit flickor, lidit av någon sorts psykisk ohälsa utan att domstolen tagit den psykiska ohälsan i beaktning i bedömningen av huruvida det föreligger ett socialt nedbrytande beteende. Om denna försiktighet är en konsekvens av HFD:s ovan nämnda domar är inte helt uppenbart, då dessa avgöranden inte nämnts i domskälen. Klart är i alla fall att även fast den psykiska ohälsan bland barn enligt Socialstyrelsen har ökat med 100 % de senaste 10 åren har förvaltningsrätterna i den här undersökningen varit mer restriktiva med att ta med psykisk ohälsa i bedömningen jämfört med Schlytters och Smeds undersökningar.²⁶¹ Vidare visar undersökningen att två vårdansökningar avslagits med hänvisning till bl.a. HFD:s avgöranden. Detta tyder sammantaget på att förvaltningsrätternas försiktighet är en konsekvens av HFD:s domar. Att domstolen i vissa fall tar med psykisk problematik i bedömningen och i andra inte tyder på en fortsatt osäkerhet kring hur denna omständighet ska bedömas i mål rörande omhändertagande med stöd av 3 § LVU. Domstolarnas avståndstagande mot att ta med barns psykiska ohälsa i bedömningen framstår som strategisk, troligtvis beroende på det osäkra rättsläget.

Ytterligare en faktor som togs i beaktning vid bedömningen i vissa mål i den empiriska undersökningen var barnets relationer/sexuella beteende/sexuella övergrepp, som i större utsträckning återfanns i flickdomarna. Barnets

²⁶⁰ Se avsnitt 4.3.2.8.

²⁶¹ Schlytters och Smeds forskning baserades på förvaltningsrättsdomar som kom innan de ovan nämnda HFD-domarna, se kapitel 3.

sexuella beteende är en faktor som inte behandlats i förarbetena, och det finns heller ingen vägledande praxis i frågan. Däremot har kammarrätterna menat att sexuella övergrepp kan anses utgöra ett socialt nedbrytande beteende.²⁶² En intressant aspekt som framkommit i undersökningen är att socialnämnden i sin vårdansökan i två fall lagt stor vikt vid flickornas sexuella beteende, utan att domstolen för den sakens skull lagt särskilt stor vikt vid påståendena. Detta tyder på att socialnämnden tror att det sexuella beteendet är av vikt för bedömningen, trots att det varken framgår av förarbetena eller vägledande praxis. Det kan alltså konstateras att nämnden i vissa fall lägger stor vikt vid flickors sexuella beteenden i sina vårdansökningar utan att domstolen explicit tar upp detta i domskälen. Utöver detta tar domstolen i vissa fall dessa omständigheter i beaktning trots att beteendet varken omnämns i förarbetena till lagen eller i vägledande praxis. Detta gör att det verkar föreligga en viss osäkerhet kring huruvida ett barns sexuella beteende och relationer kan vara att se som socialt nedbrytande eller inte.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det verkar föreligga stora oklarheter huruvida de fyra vanligt återkommande beteendena och omständigheterna (1) skolfrånvaro, (2) avvikningar, (3) psykisk problematik och (4) relationer/sexuellt beteende/sexuella övergrepp enligt lagen kan vara att anse socialt nedbrytande. Vidare verkar det, av förklarliga skäl, föreligga en viss ambivalens hos underrätterna i dess tillämpning av det aktuella rekvisitet när det kommer till mål som rör dessa typer av beteenden. Denna osäkerhet och ambivalens föranleder anledning att påpeka risken för brister i förutsebarheten i rättstillämpningen. Min studie visar att det förefaller vara oklart för såväl domstol som socialnämnd om förutsättningarna för tvångsvård med stöd av 3 § LVU faktiskt är uppfyllda i föreliggande fall.

²⁶² Se avsnitt 2.3.2.1.3.

5.3 Könnsneutral lag – könsneutral tillämpning?

5.3.1 Inledning

Av föregående avsnitt kan vi dra slutsatsen att det finns en viss diskrepans mellan lagstiftningen och tillämpningen av lagstiftningen vad gäller rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. Detta avsnitt kommer att fokusera på de skillnader i tillämpningen mellan könen som den empiriska undersökningen gett uttryck för. Det ska här nämnas att rekvisitet har funnits under en längre tid. Det har därför funnits anledning att undersöka tidigare forskning på området för att se hur rekvisitet har tillämpats för respektive kön tidigare. Detta har undersökts genom uppsatsens tredje frågeställning: *Vilken tidigare forskning har bedrivits på kopplingen mellan rekvisitet något annat socialt nedbrytande beteende och kön? Vad resulterade denna forskning i?* Frågeställningen besvarades i kapitel 3 där det framgick att det gjorts två större studier på området, som dock ligger relativt långt bakåt i tiden. I kapitlet framgick det att trots att LVU är en könsneutral lag så bedöms flickors och pojkars beteende på olika sätt. Det finns alltså ett dubbelt normsystem, ett för flickor och ett för pojkar. Vidare visade bägge undersökningarna att flickornas beteende inte i samma utsträckning återfinns i förarbetena eller i vägledande praxis.²⁶³

Detta avsnitt fokuserar alltså på de skillnader i tillämpningen mellan könen som min empiriska undersökning gett uttryck för. Den empiriska undersökning som utförts återfinns i kapitel 4 och utgick från frågeställningarna: *Hur tillämpas rekvisitet något annat socialt nedbrytande beteende i underrätterna? Vilka skillnader kan identifieras vid tillämpningen av rekvisitet i rättsfall där barnet är flicka respektive pojke?* Det framgick av studien att förvaltningsrätterna beaktar ett flertal olika beteenden i sina bedömningar av huruvida det föreligger ett socialt nedbrytande beteende. De vanligaste förekommande beteendena i pojkdomarna var *kriminalitet*,

²⁶³ För djupare information om Schlytters och Smeds forskning, se kapitel 3.

narkotika- och alkoholbruk samt *utåtagerande beteende*. Motsvarande beteenden i flickdomarna var *narkotika- och alkoholbruk, avvikningar* och *umgänge i olämpliga miljöer*. Undersökningen visade vidare att socialnämnden på de flesta områden verkar beakta barnen relativt könsneutralt. Dock framgick det att socialnämnden förefaller vara mer benägna att ta barnets alkoholbruk i sina anföranden där den unga är en flicka jämfört med en pojke. Vidare framgick det av studien att även förvaltningsrätterna förefaller vara könsneutrala i sin tillämpning av rekvisitet. Det har dock av undersökningen framgått vissa indikationer på att lika fall behandlas olika beroende på barnets kön vid omständigheter som rör barnets kropp och sexualitet av domstolen.²⁶⁴

Dessa ovan nämnda skillnader mellan könen i tillämpningen av rekvisitet kommer i de följande avsnitten att analyseras med utgångspunkt i objektivitets- och likhetsprincipen samt kravet på förutsebarhet. Avsnitten kommer även att jämföra resultaten från min empiriska studie mot Schlytter och Smeds resultat för att visa på en linjär utveckling och för att utröna vissa förändringstendenser och återkommande orosmoment.

5.3.2 Könsskillnader i rättstillämpningen sett till kravet på likabehandling

Av den empiriska undersökningen framgick det att av de tre vanligaste beteendena för respektive kön var det enbart narkotikabruk som återfanns hos bägge könen. De övriga beteenden hos pojksdomarna var kriminalitet samt utåtagerande beteende. Motsvarande beteenden för flickorna var avvikningar samt olämpligt umgänge. Att det förekommer sådana här skillnader i tillämpningen av rekvisitet mellan könen behöver dock inte vara problematiskt. Trots att ungdomars problematik ofta tar sig uttryck på olika sätt mellan könen ska såväl flickor som pojkar ha rätt att få sina vårdbehov uppfyllda.

²⁶⁴ Se avsnitt 4.4.

Vidare tyder undersökningen på att socialnämnden beaktar ungdomarna förhållandevis könsneutralt utifrån deras beskrivningar om de ungas beteenden. En omständighet som dock alltså avviker från den annars könsneutrala hållningen hos socialnämnden rör den unges alkoholbruk. Av studien framgår det att socialnämnden förefaller vara mer benägen att redogöra för alkoholbruket i sina anföranden i mål som rör flickor. Som redogjorts för ovan²⁶⁵ skulle en förklaring till detta kunna vara att just flickorna i denna undersökning i större utsträckning konsumerat alkohol än pojkarna. Ser man på aktuell statistik om ungdomars alkoholkonsumtion kan denna förklaring dock ifrågasättas. En annan förklaring skulle kunna vara att socialnämnden helt enkelt ser alkoholbruk som mer problematiskt hos unga flickor än hos unga pojkar, vilket går emot deras annars könsneutrala hållning. Detta blir problematiskt då lika fall i sådana fall inte behandlas lika. Å ena sidan kan det här ur ett barnskyddsperspektiv argumenteras för att flickor tål mindre alkohol än pojkar, och att skadan som alkoholen medför därför riskerar att bli större för flickor än för pojkar. Detta skulle innebära att det finns ett större skyddsvärde av att omhänderta flickor som konsumerar alkohol än pojkar. Å andra sidan är alkohol skadligt för *alla* barn, och endast den omständighet att det möjligtvis är skadligare för flickor gör inte att det inte ska tas upp som en omständighet som gör att det föreligger ett vårdbehov även för pojkar. Vidare nämns det inte heller i förarbetena till lagen att narkotika- eller alkoholbruk ska bedömas på olika sätt för flickor och pojkar.

Även domstolen förefaller vara relativt könsneutral i sin tillämpning av rekvisitet då liknande omständigheter som framkommit av socialnämnden och övriga parter i de flesta fallen bedömts lika oavsett kön. Detta skiljer sig från vad Schlytters undersökning visade på och tyder på en ökad medvetenhet hos domstolarna.²⁶⁶ Vad som ligger bakom denna ökade medvetenhet är svårt att kartlägga. En förklaring skulle kunna vara att det är en konsekvens av att socialnämnden i dess ansökan och anförande har en könsneutral hållning. Ett område som dock sticker ut något är kategorin relationer/sexuellt

²⁶⁵ Se avsnitt 4.4.

²⁶⁶ Jfr avsnitt 3.2.2.

beteende/sexuella övergrepp. Detta är omständigheter som främst återfunnits i flickdomarna, men jämfört med Schlytters och Smeds undersökningar från 1990- och 2000-talen förefaller det inte vara en lika vanlig grund för tvångsomhändertagande idag. Då dessa faktorer inte har behandlats av HFD skulle en potentiell förklaring till förändringen kunna vara ett förändrat samhällsklimat där synen på kvinnligt sexuellt beteende inte anses vara lika skambelagt längre. Trots detta har förvaltningsrätterna i vissa fall tagit flickors relationer och utsatthet för övergrepp och utnyttjande i beaktning. Min studie visar även att förvaltningsrätterna i viss mån verkar avvika från den annars könsneutrala hållningen när det kommer till omständigheter som rör sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp, då två relativt liknande fall hos två barn med olika kön bedömts olika.²⁶⁷ Det är givetvis svårt att dra några generella slutsatser enbart från två fall, men målen kan ge en indikation på att domstolen faktiskt i viss mån gör skillnad mellan könen vid tillämpningen av rekvisitet vid omständigheter som rör barnets kropp och sexualitet trots liknande sakomständigheter, vilket går emot objektivitets- och likhetsprincipens krav. Vad denna skillnad i tillämpningen beror på är svårt att utröna, men en förklaring skulle kunna vara att domstolen, medvetet eller omedvetet, ser flickans sexualitet som mer skyddsvärd än pojkens. Om så är fallet är detta problematiskt eftersom domstolen i sådana fall tillskriver vissa beteenden mer eller mindre skyddsvärda för ett visst kön. Detta kan i sin tur innebära att pojkar som utsatts för sexuella utnyttjanden och övergrepp riskerar stå utan vård, enbart för att de är pojkar.

Sammanfattningsvis visar min undersökning att socialnämnden och underrätterna på det stora hela bedömer sakomständigheterna på ett liknande sätt för flickor och pojkar, och därmed förhåller sig till objektivitets- och likhetsprincipen på ett tillfredsställande sätt. Dock framstår det som att socialnämnden och underrätterna i viss mån avviker från den annars könsneutrala hållningen vad gäller barnets alkoholbruk och omständigheter

²⁶⁷ Jfr avsnitt 4.3.2.7 och 4.4.

kopplade till barnets kroppar, då detta verkar beaktas i större utsträckning när den unge är en flicka.

5.3.3 Könsskillnader i rättstillämpningen sett till kravet på förutsebarhet

Av Schlytters och Smeds undersökningar framgick det att flickor oftare än pojkar omhändertas för beteenden och omständigheter som inte framkommer av vare sig förarbeten eller vägledande praxis. Min undersökning tyder på att denna diskrepans mellan lagstiftning och tillämpning inte är lika vanligt förekommande idag, men att det ändå finns oroväckande tendenser på att problematiken fortfarande existerar.²⁶⁸ De beteenden som förvaltningsrätterna i min studie klassificerat som socialt nedbrytande utan stöd i förarbetena eller vägledande praxis är *avvikningar, skolfrånvaro, psykisk ohälsa* samt beteenden som är kopplade till *barnets kropp, sexualitet och relationer*. Det ska dock poängteras att det i samtliga bearbetade domar har förekommit fler än ett beteende som legat till grund för bedömningen om tvångsvård. Trots detta anser jag att det är intressant att titta närmare på just dessa beteenden då de förekommit i relativt många domar utan att ha stöd av varken förarbeten eller vägledande praxis. Vidare kan frågan ställas om de sammantagna bedömningarna som förvaltningsrätterna gör hade varit tillräckliga för att kunna tvångsomhänderta ett barn på grund av dess socialt nedbrytande beteende om rätten endast utgått från de kriterier som omnämns i förarbeten eller vägledande praxis.

Min undersökning visar att det är vanligare att flickor tvångsomhändertas för beteenden och omständigheter som inte framgår av förarbetena eller i vägledande praxis. Omständigheter som skolfrånvaro och psykisk ohälsa var relativt lika vanligt förekommande i domskälen i såväl pojk- som flickdomarna. Avvikningar och beteenden/omständigheter kopplade till barnets kropp och relationer var dock mer vanligt förekommande i flickdomarna. Vad gäller avvikningar verkar skillnaden i förekomsten mellan

²⁶⁸ Jfr avsnitt 5.2.2.

könen här ha ökat. I Smeds undersökning var avvikningar relativt lika vanligt förekommande mellan könen²⁶⁹, medan det av min studie framgår att det idag är en betydligt vanligare grund för tvångsomhändertagande av flickor än av pojkar.²⁷⁰ I vissa fall har domstolarna i domskälen gjort en tydlig koppling mellan avvikningarna och umgänge i riskfyllda miljöer, men i resterande fall förefaller det vara avvikningarna i sig som utgör en del av det socialt nedbrytande beteendet. Vad gäller omständigheter kopplade till relationer/sexuellt beteende/sexuella övergrepp verkar det som ovan nämnts vara en återkommande, om än möjligtvis nedåtgående grund för omhändertagande, främst för flickor. Här ska även nämnas att prostitution är ett av de exempel som lagstiftaren menat ska utgöra ett socialt nedbrytande beteende.²⁷¹ I undersökningen har det dock enbart funnits misstanke om försäljning av sexuella tjänster i ett fall, och då i en pojksdom där domstolen i domskälen inte har tagit misstanken i beaktning.²⁷²

Att flickor oftare omhändertas på grund av beteenden som inte omnämns i förarbetena eller i vägledande praxis är problematiskt. LVU är en skyddslagstiftning för barn²⁷³, och om ett barn har ett vårdbehov ska givetvis detta barn ha rätt att få sitt vårdbehov uppfyllt. Problemet blir att det aktuella rättsläget förefaller leda till att underrätterna själva behöver formulera egna normer för att kunna tvångsomhänderta barn, främst i mål som rör flickor. Å ena sidan är det alltså positivt att det finns en ”slasktratt” som fångar upp beteenden som i sig kan göra att det föreligger ett vårdbehov utan att dessa beteenden för den sakens skull måste omnämnas i förarbetena till lagen eller i praxis från HFD. Å andra sidan öppnar rekvisitets vaga formulering upp för subjektiva bedömningar av vad som kan anses vara ett socialt nedbrytande beteende. Här finns en intressant balansgång mellan HFD:s konstaterande i RÅ 2000 ref. 33 - att uppräkningsen som görs i förarbetena inte är uttömmande, och HFD:s konstaterande i HFD 2015 ref. 7 och HFD 2015 ref.

²⁶⁹ Se avsnitt 3.3.2.

²⁷⁰ Se avsnitt 4.3.2.5.

²⁷¹ Se avsnitt 2.3.2.1.3.

²⁷² Se avsnitt 4.3.2.7.

²⁷³ Se avsnitt 2.3.1.

42 - att tillämpningen inte får gå utöver vad som en rimlig tolkning av paragrafens ordalydelse kan anses innefatta. Detta kan även beskrivas som en spänning mellan å ena sidan behovet av en flexibel lagstiftning som kan följa samhällsutvecklingen och täcka in många barns vårdbehov å andra sidan förutsebarhet för individen.

Oavsett om avvikningar och omständigheter kopplade till sexualitet och relationer får anses vara en rimlig tolkning av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* eller inte, anser jag att det är problematiskt att flickor oftare än pojkar blir tvångsomhändertagna på grund av beteenden och omständigheter som inte återfinns i förarbetena eller i vägledande praxis. Detta tyder på att lagen i viss mån är konstruerad för pojkar och klassiska ”pojkkproblem”, såsom kriminalitet och utåtagerande beteende. Det leder även till brister ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv, då det oftare i flickfallen finns en brist på förutsebarhet. Detta gör det svårt för både socialnämnden och domstolen att veta huruvida förutsättningarna för tvångsvård på grund av barnets socialt nedbrytande beteende faktiskt är uppfyllda.

En annan aspekt som visat sig problematisk är det oklara rättsläget kring rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* och psykisk ohälsa. Undersökningen tyder på att barn i lägre grad omhändertas för sin psykiska ohälsa jämfört med Schlytters och Smeds undersökningar, vilket med stor sannolikhet har sin grund i de av HFD avgjorda rättsfallen från 2010. En ytterligare skillnad är att medan Schlytters och Smeds undersökningar visade att det var vanligare att flickor omhändertogs på grund av psykisk ohälsa, framgår det istället av min undersökning att psykisk ohälsa är en relativt lika vanligt förekommande grund för omhändertagande för bägge kön. En positiv förändringstendens på denna punkt är att flickor inte längre i samma utsträckning omhändertas på grund av omständigheter som inte framgår av förarbetena. Dock visar min undersökning att rättsläget vad gäller psykisk ohälsa fortfarande är oklart, vilket kan leda till en brist på förutsebarhet.

Sammanfattningsvis kan vi dra slutsatsen att det föreligger vissa brister ur förutsebarhetssynpunkt i tillämpningen av rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. Vi kan även konstatera att dessa brister främst återfinns i flickdomarna, då flickor oftare än pojkar omhändertas för beteenden och omständigheter som inte återfinns i förarbetena eller i vägledande praxis.

5.4 Hur går vi vidare?

Som framgått av uppsatsen finns det alltså en viss problematik gällande rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. Detta konstaterande är inte något nytt. Det har snart gått 40 år sedan den moderna LVU-lagstiftningen trädde i kraft, och snart 30 år sedan den nuvarande lagen började gälla. Under dessa 40 år har vissa förändringar av paragrafen och dess innebörd skett. När den nuvarande lagen trädde i kraft byttes rekvisitet *något annat därmed jämförbart beteende* ut mot rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende*. Vidare har rekvisitet utvidgats och i viss mån tydliggjorts i praxis från HFD.²⁷⁴ Trots detta kvarstår problematiken med rekvisitets vaga utformning, vilket har uppmärksammats i både utredningar och i doktrin.²⁷⁵ En del av problematiken verkar ligga i balansen mellan å ena sidan ett vagt beskrivet rekvisit som ska kunna anpassas efter kunskaps- och samhällsutvecklingen och å andra sidan rättssäkerheten.

Som konstaterats i inledningskapitlet ställer den formella rättssäkerheten krav på likabehandling. I den empiriska undersökningen har vi sett att såväl socialnämnd som domstol i mångt och mycket når upp till detta krav, men att det fortfarande finns vissa indikationer som tyder på att just alkohol och sexuella övergrepp/utnyttjanden beaktas i större utsträckning om barnet är en flicka än en pojke. Vidare ställer den formella rättssäkerheten krav på att lagstiftningen ska vara tydligt utformad för att minimera risken för godtycklig maktutövning. Det kan ifrågasättas om rekvisitet *något annat socialt nedbrytande beteende* når upp till detta krav. Vi har sett att tillämpningen av

²⁷⁴ Se avsnitt 2.3.2.1.3.

²⁷⁵ Se avsnitt 1.1 och kapitel 3.

rekvisitet i viss mån är inkonsekvent, samt att flickor oftare omhändertas för beteenden som inte framgår av förarbetena eller praxis från HFD. Denna inkonsekvens och brist på samstämmighet mellan lagstiftning och tillämpning kan medföra problem sett till förutsebarheten.

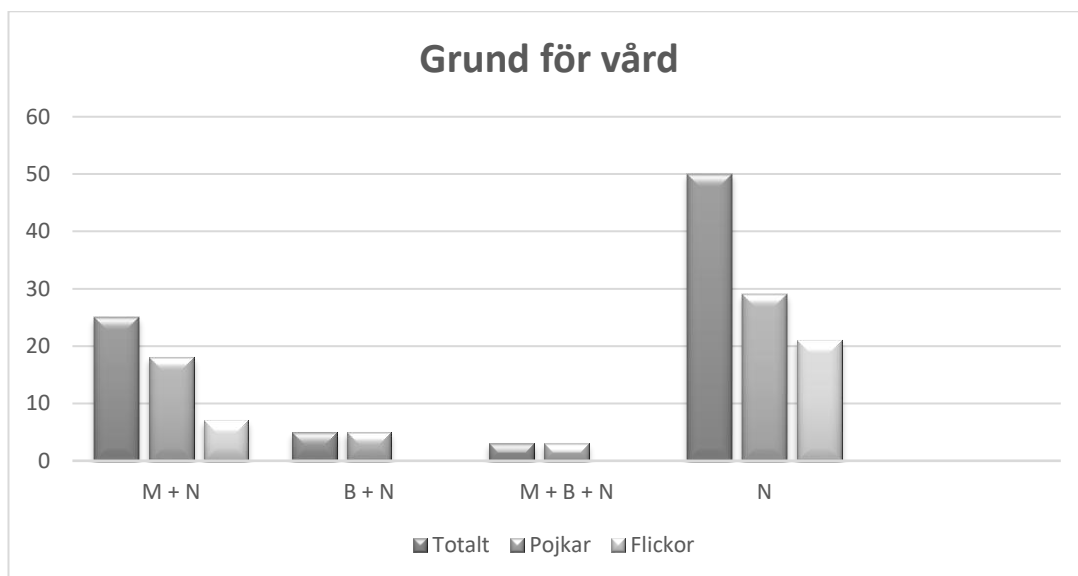
Jag anser att ytterligare utredningar krävs för att hitta ett lämpligt sätt att tydliggöra rekvisitet på. Hur detta förtydligande på bäst sätt ska ske ligger bortom uppsatsens syfte, men vad gäller problematiken med oklarheten rörande barnets psykiska ohälsa anser jag att LVU-utredningens förslag²⁷⁶ om att ändra paragrafen till något annat *i sig självt* socialt nedbrytande beteende hade varit en intressant väg att gå. Dock anser jag att det är av stor vikt att vid en sådan utredning även se över könsperspektivet. Den empiriska undersökningen visar visserligen tendenser på att det går mot bättringshållet då såväl socialnämnden och domstolen på det stora hela har ett relativt könsneutralt perspektiv i sina bedömningar, och då flickor inte längre i samma utsträckning omhändertas för beteenden och situationer som inte omnämns av förarbeten eller praxis. Undersökningen visar dock även att denna problematik i viss mån fortfarande kvarstår. Det är därmed av stor vikt att överse rekvisitet ur ett könsperspektiv, för att se till att beteenden som i större utsträckning återfinns hos flickor inkluderas i lagen. Som konstaterats i kapitel 2 träder även Barnkonventionen snart i kraft som svensk lag. Vilken påverkan inkorporeringen kommer att få är svårt att förutspå, men som vi sett förekommer det redan nu signaler på att inkorporeringen kommer att leda till att domstolarna måste ta större hänsyn till konventionen.²⁷⁷ Det är därmed troligt att inkorporeringen kommer att leda till att barnrättsperspektivet och principen om barnets bästa i LVU-mål stärks. Barnkonventionen innehåller i artikel 2 även ett starkt diskrimineringsförbud och det är därför av vikt att lagstiftaren utreder könsaspekten av rekvisitet för att säkerställa att flickor inte diskrimineras i LVU-mål.

²⁷⁶ Se avsnitt 2.3.2.1.3.1.

²⁷⁷ Jfr avsnitt 2.4.

För att öka förutsebarheten behövs det även klargöras huruvida skolfrånvaro, avvikningar, relationer/sexuellt beteende/sexuella övergrepp och psykisk ohälsa kan vara att se som socialt nedbrytande beteenden. Ökad förutsebarhet är positivt ur vårdsynpunkt för både flickor och pojkar men av särskild vikt för att flickor i större utsträckning ska omfattas av lagens innebörd. Genom en ökad förutsebarhet kan även situationer då domstolen behöver formulera nya normer för att kunna omhänderta flickor vars vårdbehov inte täcks in av förarbetena eller omnämns i vägledande praxis undvikas. Risken med ett fortsatt vagt formulerat rekvisit utan tydliga riktlinjer är annars att skönsmässiga bedömningar innehållande domstolens subjektiva uppfattningar om kön ger avtryck i rättstillämpningen, vilket är problematiskt sett till den formella rättssäkerheten.

Bilaga A

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten
[Citeras: Prop. 1979/80:1]

Prop. 1989/90:28 Om vård i vissa fall av ungdomar
[Citeras: Prop.1989/90:28]

Prop. 1990/91:58 Om psykiatrisk tvångsvård m.m.
[Citeras: Prop. 1990/91:58]

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer
[Citeras: Prop. 2002/03:53]

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter
[Citeras: Prop. 2017/18:186]

Statens offentliga utredningar

SOU 1998:31 Det gäller livet. Stöd och vård till barn och ungdomar med psykiska problem
[Citeras: SOU 1998:31]

SOU 2000:77 Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga
[Citeras: SOU 2000:77]

SOU 2015:71 Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU
[Citeras: SOU 2015:71]

Socialutskottets betänkanden

SoU 1979/80:44 med anledning av dels propositionen 1979/80: I om socialtjänsten, utom såvitt avser vissa följdförfattningar, jämte motioner, dels budgetpropositionen 1979/80: 100 i viss del, dels ock propositionen 1979/80: 172 om ändrat huvudmannaskap för ungdomsvårdsskolor och nykterhetsvårdsanstalter m. m., jämte motioner
[Citeras: SoU 1979/80:44]

Socialstyrelsens allmänna råd

SOSFS 1997:15 Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
[Citeras: SOSFS 1997:15]

Litteratur

Birkhed, Cecilia: *Är det acceptabelt att påtvinga den försäkrade rehabilitering?* i: Vahlne Westerhäll, Lotta: *Rättssäkerhetsfrågor inom socialrätten*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2002
[Citeras: Birkhed (2002)]

Glötz Ståde, Natalie: 'Nödvändig aktivism? – Högsta förvaltningsdomstolens nya praxis om begreppet "socialt nedbrytande beteende" i LVU och dess avsaknad av synliggjorda normkollisioner', *Förvaltningsrättslig tidskrift* 3/2015, s. 461-485
[Citeras: Glötz Ståde (2015)]

Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria, Käll, Jannice, Svedberg, Wanna: *Genusrättsvetenskap*, uppl. 2:1, Studentlitteratur AB, Lund 2018
[Citeras: Gunnarsson & Svensson m.fl. (2018)]

Kaldal, Anna: *Skapar Högsta förvaltningsdomstolen ett nytt rekvisit i LVU som begränsar rätten för ungdomar med neuropsykiatriska diagnoser att vårdas med stöd av 3 § LVU? En kommentar till RÅ 2010 ref. 24 och HFD målnr 8480-08*, i: *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar. Festskrift till Anna Hollander*, Nordstedts Juridik, Stockholm 2012
[Citeras: Kaldal (2012)]

Kindström Dahlin, Moa: 'Att tvinga ett barn – om barns rättigheter i hälso- och sjukvården och behovet av en tydligare tvångsvårdslagstiftning', *Förvaltningsrättslig tidskrift* 2016, s. 245-278
[Citeras: Kindström Dahlin (2016)]

Kleineman, Jan: *Rättsdogmatisk metod*, i Korling, Fredric & Zamboni, Mauro: *Juridisk metodlära*, uppl. 1:5, Studentlitteratur AB, Lund 2013
[Citeras: Kleineman (2013)]

Leviner, Pernilla: *Samtyckeskonstruktionen i LVU – en analys av gränsdragningen mellan frivillighet och tvång, grundantaganden om människans autonomi samt barns begränsade självbestämmanderätt*, i Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy (Red): *Tvångsvård av barn och unga – rättigheter, utmaningar och gränzoner*, Wolters Kluwer Sverige AB, Stockholm 2017
[Citeras: Leviner (2017)]

Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy: *Om tvångsomhändertagande av barn – en inledning*, i Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy (Red): *Tvångsvård av barn och unga – rättigheter, utmaningar och gränzoner*, Wolters Kluwer Sverige AB, Stockholm 2017
[Citeras: Leviner & Lundström (2017)]

Marcusson, Lena: 'Förvaltningsrättens rättssäkerhetstänkande', *Förvaltningsrättslig tidskrift* 3/2010, s. 241-254
[Citeras: Marcusson (2010)]

Mattsson, Titti: *Barnet som subjekt och aktör – En rättslig studie om barn i familjehem*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2006
[Citeras: Mattsson (2006)]

Mattsson, Titti: 'Barnrättsperspektivet i LVU-sammanhang', i: SOU 2015:71, Bilaga 3, s. 1149-1178
[Citeras: Mattsson (2015)]

Mattsson, Titti: *En skadlig miljö*, i: *Rätt, social utsatthet och samhällligt ansvar. Festskrift till Anna Hollander*, Nordstedts juridik, Stockholm 2012
[Citeras: Mattsson (2012)]

Olsen, Lena: 'Rättsvetenskapliga perspektiv', *Svensk Juristtidning* 2004 s. 105-145
[Citeras: Olsen (2004)]

Peczenik, Aleksander: *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, uppl. 1:1, Fritzes Förlag AB, Stockholm 1995
[Citeras: Peczenik (1995)]

Sandgren, Claes: 'Om empiri och vetenskap, Del I', *Juridisk Tidskrift*, Nr 3 1995/96, s. 726-748
[Citeras: Sandgren (1995/96 I)]

Sandgren, Claes: 'Om empiri och vetenskap, Del II', *Juridisk Tidskrift*, Nr 4 1995/96, s. 1035-1059
[Citeras: Sandgren (1995/96 II)]

Sandgren, Claes: 'Om teoribildning och rättsvetenskap', *Juridisk Tidskrift*, Nr 2 2004/05, s. 297-333
[Citeras: Sandgren (2004/05)]

Sandgren, Claes: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, uppl. 4:1, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2018
[Citeras: Sandgren [2018]]

Schlytter, Astrid: *Kön och juridik i socialt arbete*, Studentlitteratur, Lund 1999
[Citeras: Schlytter (1999)]

Smed, Lina: *Tvångsvård av unga – en rättssäkerhetsanalys*, i Vahlne Westerhäll, Lotta (Red): *Tvångsvård och psykisk ohälsa*, Juridiska institutionen vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet, Göteborg 2012
[Citeras: Smed (2012)]

Svensson, Eva-Maria: *Genus och rätt – en problematisering av föreställningen om rätten*, Iustus Förlag AB, Uppsala 1997
[Citeras: Svensson, E-M. (1997)]

Svensson, Gustav: *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården – Om betydelsen i rättssäkerhetshänseende av domstolens domar angående LVU och LVM*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2012.
[Citeras: Svensson, G. (2012)]

Vahlne Westerhäll, Lotta (red.): *Rättssäkerhetsfrågor inom socialrätten*, uppl. 1:1, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2002
[Citeras: Vahlne Westerhäll (2002)]

Vahlne Westerhäll, Lotta (red): *Tvångsvård och psykisk ohälsa*, Juridiska institutionen vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet, Göteborg 2012
[Citeras: Vahlne Westerhäll (2012)]

Zila, Josef: 'Om rättssäkerhet', Svensk Juristtidning 1990 s. 284-305
[Citeras: Zila (1990)]

Lagkommentarer

Clevesköld, Lars, Karnov internet, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 § 5 st., not 6, senast besökt 2018-09-27
[Citeras: Clevesköld, Lars, Karnov internet, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 § 5 st., not 6]

Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders & Thunved, Anders: Nya Sociallagarna, (19 januari 2018, Zeteo),
<https://zeteo.nj.se/document/nyasocialkomm_nyasocial199052?anchor=xnyasocialkommq1990q52_3_px>, kommentaren till 3 §, senast besökt 2018-09-13
[Citeras: Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders & Thunved, Anders: Nya Sociallagarna, (19 januari 2018, Zeteo)]

Lönnheim, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 4 §, Lexino 2018-08-28, senast besökt 2018-12-10
[Citeras: Lönnheim, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 4 §, Lexino 2018-08-28]

Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 §, Lexino 2017-10-01, senast besökt 2018-09-12
[Citeras: Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 1 §, Lexino 2017-10-01]

Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 3 §, Lexino 2017-01-10, senast besökt 2018-09-13.

[Citeras: Mattsson, Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 3 §, Lexino 2017-01-10]

Elektroniska källor

1177 Vårdguiden: *Tramadol*, <<https://www.1177.se/Skane/Fakta-och-rad/Lakemedel-A-O/Tramadol/>>, senast besökt 2018-10-18

Attention Stockholms län: *Fakta Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar – NPF*, <<http://www.attention-stockholmslan.se/vad-aer-npf.html>>, senast besökt 2018-09-17

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: *Skolelevers drogvanor 2017 – CAN rapport 170*, <https://www.can.se/contentassets/ecfd5e3001d842ada7bdcfcc941bb15b/skolelevers-drogvanor-2017.pdf?fbclid=IwAR1ZCX6n6rXp3sRAGYtJkHcilsIQ4aFS3ragTxxHzc_NJFgvOCDABor7CaE>, senast besökt 2018-12-06

Folkhälsomyndigheten: *Folkhälsans utveckling – Årsrapport 2017*, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/9de83d1af6ce4a429e833d3c8d7ccf85/folkhalsans-utveckling-arsrapport-2017-16136-webb2.pdf?fbclid=IwAR3SEyNscPpivZoWZy9WM3u9ct5svYpbndS6AFW1w3LXdK_kxGBsSNQZ_Ow>, senast besökt 2018-11-14

Karnov: <<https://pro.karnovgroup.se/>>

Nationalencyklopedin: *Hem för vård eller boende*, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hem-f%C3%B6r-v%C3%A5rd-eller-boende>>, senast besökt 2018-10-16

Socialstyrelsen: *Kraftig ökning av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna*, <<http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2017/kraftigokningavpsykiskohalsahosbarnochungavuxna>>, senast besökt 2018-11-05.

Socialstyrelsen: *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2015 och 2016*, <<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20659/2017-9-2.pdf>>, s. 1, senast besökt 2018-09-11

Socialstyrelsen: *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2015 och 2016*, Tabeller, Figur 2, <<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2017/2017-9-2>>, senast besökt 2018-11-30

Wollner, Ann: *Antalet tvångsomhändertagna barn ökar: "Vi vet inte varför"*, SVT Nyheter, 2018-06-17
<<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/antalet-barn-som-omhandertas-med-tvang-okar>>, senast besökt 2018-12-25

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna

Case of D.P. & J.C. v. The United Kingdom, no. 38719/97, 10 oktober 2002
Case of E. and Others v. The United Kingdom, no. 33218/96, 26 november 2002

Högsta förvaltningsdomstolen (tidigare Regeringsrätten)

RÅ 1995 ref. 38
RÅ 2000 ref. 33
RÅ 2010 ref. 24
Regeringsrättens dom den 3 mars 2010 med mål nr 8480-08
HFD 2015 ref. 7
HFD 2015 ref. 42

Migrationsöverdomstolen

MIG 2018:20

Förvaltningsrätterna

Bortfall

Mål 6	Mål 8
Mål 12	Mål 16
Mål 17	Mål 21
Mål 22	Mål 26
Mål 28	Mål 30
Mål 31	Mål 33
Mål 34	Mål 36
Mål 37	Mål 38
Mål 39	Mål 40
Mål 43	Mål 44
Mål 47	Mål 56
Mål 62	Mål 64
Mål 67	Mål 70
Mål 71	Mål 75
Mål 82	Mål 83
Mål 84	Mål 90
Mål 91	Mål 92
Mål 93	Mål 95
Mål 99	Mål 100
Mål 103	Mål 107
Mål 111	Mål 112
Mål 114	Mål 117

Mål 118	Mål 120
Mål 122	Mål 128
Mål 129	Mål 130
Mål 131	Mål 132
Mål 134	Mål 137
Mål 138	Mål 139

Bearbetade domar

Flickdomar

Mål 2	Mål 3
Mål 4	Mål 9
Mål 10	Mål 15
Mål 18	Mål 24
Mål 32	Mål 35
Mål 42	Mål 53
Mål 54	Mål 60
Mål 79	Mål 85
Mål 88	Mål 89
Mål 96	Mål 98
Mål 104	Mål 108
Mål 109	Mål 115
Mål 116	Mål 121
Mål 133	Mål 135

Pojkdomar

Mål 1	Mål 5
Mål 7	Mål 11
Mål 13	Mål 14
Mål 19	Mål 20
Mål 23	Mål 25
Mål 27	Mål 29
Mål 41	Mål 45
Mål 46	Mål 48
Mål 49	Mål 50
Mål 51	Mål 52
Mål 55	Mål 57
Mål 58	Mål 59
Mål 61	Mål 63
Mål 65	Mål 66
Mål 68	Mål 69
Mål 72	Mål 73
Mål 74	Mål 76
Mål 77	Mål 78
Mål 80	Mål 81
Mål 86	Mål 87
Mål 94	Mål 97
Mål 101	Mål 102
Mål 105	Mål 106

Mål 110	Mål 113
Mål 119	Mål 123
Mål 124	Mål 125
Mål 126	Mål 127
Mål 136	